

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ**

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΓΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ (ΑΜ: 13980)

**ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ-ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΑΡΙΑ**

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2014

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ		
	ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	6
1.1	ΓΕΝΙΚΑ	6
1.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	9
1.3	ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	10
1.4	20 ^{ος} ΑΙΩΝΑΣ : Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	11
1.5	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	16
2.1	Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	16
2.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	21
2.2.1	Ορισμός	21
2.2.2	Μοντέλα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	22
2.2.3	Προκλήσεις	23
2.2.4	Προοπτικές	24
2.3	Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	25
2.4	ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	27
3.1	ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	27
3.2	ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ	29
3.3	ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΙΔΩΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	30
3.4	ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	33
3.4.1	Τι συνέβαινε μέχρι σήμερα στην Ελλάδα;	33
3.4.2	Ποιο είναι το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Κοινωνικών Επιχειρήσεων	34
3.4.3	Κοινωνικά Οφέλη από την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα	36
3.4.4	Τα κλειδιά επιτυχίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ	38
4.1	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ	38
4.1.1	Γενικά	38
4.1.2	Τι ακριβώς είναι ο Κοινωνικός Επιχειρηματίας;	39
4.2	ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	41
4.3	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	46
5.1	ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	46
5.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	47
5.3	Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	49
5.4	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	49
5.4.1	Γενικά	49
5.4.2	Βιώσιμη ανάπτυξη και καινοτομία	51
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	54
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	55
	ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ -ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ	59

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην διεκπεραίωση της. Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κυρία Αλεξοπούλου Μαρία ως επιβλέπουσα αυτής της εργασίας, για τις χρήσιμες επισημάνσεις, τόσο για τη βελτίωση της εργασίας όσο και για τη διεξαγωγή της.

Θέλω επίσης να ευχαριστήσω και να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένεια μου, για την κατανόηση, την ηθική και την ψυχολογική υποστήριξη που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής αυτής εργασίας αλλά και της διάρκειας των σπουδών μου παρόλες τις δυσκολίες που συναντήσαμε λόγω του πρόσφατου χαμού της Μητέρας μου.

Με Εκτίμηση

Παγάκη Ειρήνη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κοινωνική επιχείρηση αποτελεί το βασικό εργαλείο της κοινωνικής οικονομίας και ορίζεται ως η επιχειρηματική δραστηριότητα βασισμένη σε κοινωνικούς σκοπούς. Είναι γεγονός ότι η έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ενδιαφέρει όλο τον κόσμο. Στη σημερινή εποχή έχει καθοριστικό ρόλο λόγω της χρηματοοικονομικής κρίσης. Στον 21^ο αιώνα που διανύουμε η έννοια αυτή αποτελεί μάλλον, δημιουργική έκφραση του πάθους των πολιτών για κοινωνική αποστολή και προσφορά, μέσω της ανάληψης πρωτοβουλιών επιχειρηματικών εγχειρημάτων που αποσκοπούν στην καινοτομία και διαθέτουν υψηλό επίπεδο αποφασιστικότητας.

Οι πολίτες έχουν απογοητευτεί από τις κυβερνήσεις, τις φιλανθρωπικές αλλά και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Δυστυχώς αυτές έχουν αποδεχτεί κατώτερες από τις προσδοκίες τους. Τα σύγχρονα αιτήματα και προβλήματα της κοινωνίας μάλλον έχουν αποδείξει ότι οι διάφοροι κοινωνικοί θεσμοί είναι μάλλον ανεπαρκείς και αναποτελεσματικοί για να ανταποκριθούν σ' αυτά. Ο χρόνος σίγουρα έχει ωριμάσει και προσφέρεται πλέον για εναλλακτικές προσεγγίσεις των κοινωνικών προβλημάτων μέσω της επιχειρηματικότητας. Οι κοινωνικοί επιχειρηματίες έρχονται να καλύψουν αυτά τα κενά ανταποκρινόμενοι με νέα επιχειρηματικά μοντέλα σε ένα ευρύ φάσμα σύγχρονων κοινωνικών προκλήσεων αιχμής, όπως η φτώχεια, η κλιματική αλλαγή, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η εκπαίδευση, οι τέχνες και ο πολιτισμός, τα δικαιώματα των ανέργων, των γυναικών, των μητέρων, των νέων, των παιδιών, των ηλικιωμένων, των οικονομικών μεταναστών. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα κερδίζει συνεχώς έδαφος, παγκοσμίως, σε διακριτούς τομείς της οικονομίας και αποτελεί, πλέον, κυρίαρχο θέμα σε προγράμματα πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων, σε επιστημονικά άρθρα και σε εκπαιδευτικά συγγράμματα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο χαρακτηρισμός του ανθρώπου ως κοινωνικό ον, επικράτησε από τη στιγμή που αυτός άρχισε να ζει ομαδικά, χαρακτηριζόμενος από στοιχεία αλληλεγγύης, φροντίδας, φιλανθρωπίας και εμπιστοσύνης . Τα παραπάνω χαρακτηριστικά τα συναντάμε στο σημερινό κράτος δικαίου, το οποίο παρέχει κοινωνική ασφάλεια στους πολίτες του, μέσω των συστημάτων: κοινωνικής πρόνοιας, κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας της υγείας. Η αλήθεια είναι ότι αν και η έννοια της κοινωνικής ασφάλειας μου είναι οικεία σε αυτήν την εργασία καλούμαι να ανταποκριθώ και σε ένα άλλο φαινόμενο που δεν μου είναι και τόσο οικείο εκείνο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Στην Εργασία αυτή λοιπόν θα ασχοληθούμε με το θέμα της κοινωνικής ασφάλειας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, σαν προκλήσεις της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Η Εργασία μου αποτελείται από πέντε κεφάλαια.

Στο 1^ο κεφάλαιο ασχολήθηκα με τις έννοιες της κοινωνικής πολιτικής και του κοινωνικού κράτους, σε μια προσπάθεια σύνδεσής τους.

Στο 2^ο κεφάλαιο με απασχόλησαν οι έννοιες της κοινωνικής ασφάλειας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Στο 3^ο κεφάλαιο, αναφέρθηκα στις κοινωνικές επιχειρήσεις δίνοντας τον ορισμό τους και τα πλεονεκτήματά τους καθώς επίσης και το θεσμικό τους πλαίσιο αλλά και τις διαφορές τους με τις ΜΚΟ.

Στο 4^ο κεφάλαιο, δεν θα μπορούσα να μην αναφέρω την έννοια του κοινωνικού επιχειρηματία παρόλο που με δυσκόλεψε η κατανόησή του διότι το αντικείμενο της εργασίας του είναι περίπλοκο.

Στο 5^ο και τελευταίο κεφάλαιο, αντιμετωπίζουμε την κοινωνική επιχειρηματικότητα σαν τομέα της κοινωνικής οικονομίας, θέλοντας να μάθουμε περισσότερα για το αντικείμενο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο :ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Σε έναν πίνακα στην μονή της Westminster είναι γραμμένη από τον Σέξπιρ η φράση οι άνθρωποι είναι φτιαγμένοι από την ύλη που εξυφαίνονται τα όνειρα. Πολλές ερμηνείες δόθηκαν στη φράση αυτή, παρόλο αυτά την πιο σωστή ερμηνεία την δίδουμε καθημερινά εμείς οι νέοι άνθρωποι με τα όνειρά μας για το μέλλον. Ονειρευόμαστε ένα κράτος δικαίου με κοινωνική πολιτική και συμπαράσταση στις κοινωνικές ομάδες που έχουν ανάγκη. Σε αυτή τη παράγραφο θα ασχοληθούμε ακριβώς με αυτούς τους όρους του κοινωνικού κράτους, του κράτους πρόνοιας και της κοινωνικής πολιτικής οι οποίες είναι και οι βάσεις της παρούσας εργασίας. Οι συγκεκριμένοι όροι είναι συνδεδεμένοι με τη μακρά διαδικασία μετασχηματισμού του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής από την πρώιμη μορφή του ελεύθερου ανταγωνισμού στον οργανωμένο καπιταλισμό και με τη δεσπόζουσα θέση του κράτους στην οργάνωση της διευρυμένης αναπαραγωγής των κοινωνικών σχηματισμών.

Το κράτος υλοποιεί σταδιακά διάφορες μορφές κοινωνικής πολιτικής, γεγονός που σηματοδοτεί ένα συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης του κοινωνικού του πεδίου, δηλαδή μέσα από τον οποίο εντάσσεται το άτομο ως κοινωνική μονάδα και συνάπτει σχέσεις της ίδιας κοινωνικής ομάδας ή άλλων ομάδων¹. Η Κοινωνική Πολιτική προσδιορίζεται σύμφωνα με την μελέτη του ακαδημαϊκού πεδίου της κοινωνικής πολιτικής όσο και με τις πολιτικές εφαρμογής και προώθησής της. Ο κύριος στόχος της είναι η προώθηση της πρόνοιας (με την ευρεία έννοια) και της ευημερίας των πολιτών μίας χώρας με κύριο βάρος την διασφάλιση μίας ασφαλούς, υγιούς και ποιοτικής ζωής. Η ασφάλεια, η υγεία και η ποιότητα ζωής συνιστούν τον πυρήνα της έννοιας της πρόνοιας και της ευημερίας. Σημαντικό στοιχείο της μελέτης της κοινωνικής πολιτικής είναι ο τρόπος με τον οποίο παρέχεται μέσω πολιτικών και πράξεων η πρόνοια και η ευημερία.

---

¹Μ. Χλέτσος-Σ. Ρομπόλης, Η κοινωνική πολιτική μετά το κράτος πρόνοιας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1995, σ.34

Καθοριστικής σημασίας είναι η μελέτη των Εθνικών Συστημάτων Υγείας, το πώς ορίζεται η έννοια της Υγείας καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτή προωθείται όπως και των συστημάτων εκπαίδευσης υπό το πρίσμα της κοινωνικής διάστασης της παιδείας. Επίσης στην καρδιά της κοινωνικής πολιτικής «φωλιάζει» η μελέτη για τις υλικές ανάγκες των πολιτών, τις ανάγκες στέγασης, τις ανάγκες μεταφοράς καθώς και περιβαλλοντικών παραγόντων. Η αναδιανομή των πόρων αποτελεί κεντρικό στόχο σε συνάρτηση με τις υλικές ανάγκες των πολιτών και με άξονες το εισόδημα, τους πόρους και την κοινωνική ασφάλεια. Η Κοινωνική Πολιτική παρέχεται σε κρατικό επίπεδο μέσω των κυβερνητικών πράξεων και την οργάνωση των κρατικών και δημόσιων φορέων Πρόνοιας, από ιδιωτικούς και κερδοσκοπικούς φορείς, από κοινοτικούς εθελοντικούς φορείς με κύριο στόχο την κοινωνική φροντίδα για άτομα που βρίσκονται σε ανάγκη και τέλος από τα άτυπα δίκτυα φροντίδας της οικογένειας και των οικογενειακών σχηματισμών που παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην μελέτη και την προώθησή της. Η κοινωνική πολιτική καλύπτει την ανυπαρξία συλλογικής κάλυψης που πρόσφερε η οικογένεια και η κοινότητα στις αγροτικές κοινωνίες και στις συντεχνίες, τα σινάφια στις μεσαιωνικές πόλεις. Αίρεται μερικώς η αντίφαση να καθίσταται υπεύθυνος για τη συντήρηση και αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης ο κάτοχός της που αναγκάζεται να την πουλάει και όχι αυτός που την χρησιμοποιεί και την αξιοποιεί². Υπάρχουν τρεις μορφές κοινωνικής πολιτικής: η κοινωνική πρόνοια, όπου το κράτος μονομερώς κάνει παροχές σε ορισμένα άτομα ή ομάδες που έχουν ανάγκη από βοήθεια. Η κοινωνική ασφάλιση, ανταποδίδοντας παροχές έναντι εισφορών των πολιτών. Η κοινωνική ασφάλεια, ευρύτερη από την κοινωνική ασφάλιση, εξασφαλίζει το άτομο από ορισμένους κινδύνους³.

Υπάρχουν δύο κύρια μοντέλα κοινωνικής πολιτικής⁴: το υπολειμματικό, το οποίο βασίζεται στην αντίληψη ότι το κράτος παρεμβαίνει μόνο στις περιπτώσεις που η οικογένεια, η κοινότητα και άλλα άτυπα δίκτυα αλληλεγγύης, καθώς και ο μηχανισμός της ελεύθερης αγοράς αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες ατόμων ή συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων.

---

²Θ. Αλεξίου, Περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση, Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης, Παπαζήσης, Αθήνα, 1999, σ.78

³Δ. Ιατρίδης, Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα, 1990, σ.42

⁴Ολ. Στασινοπούλου, Κράτος πρόνοιας, Gutenberg, Αθήνα, 2003, σ.24

Το υπολειμματικό μοντέλο καλύπτει με επιλεκτικό τρόπο τις κοινωνικές ανάγκες, ενθαρρύνοντας την ατομική πρωτοβουλία και τον ανταγωνισμό. Από την άλλη πλευρά το θεσμικό αναδιανεμητικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής ασκεί κριτική στην ανικανότητα των μηχανισμών της αγοράς να δημιουργήσουν ένα επαρκές πλέγμα συλλογικής κάλυψης. Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη θεσμών και μηχανισμών καθολικής κάλυψης και πρόληψης των κοινωνικών προβλημάτων.

Στο αξιακό επίπεδο αντιτάσσει στον ατομικισμό και ανταγωνισμό, την κοινωνική αλληλεγγύη και την αξία της κοινωνικής πολιτικής για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Από τη σκοπιά αυτή το κοινωνικό κράτος αποτελεί ένα σύνολο θεσμών, μηχανισμών και πολιτικών, οι οποίες έχουν σαν βασικό στόχο την αναδιανομή του εισοδήματος, αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα στις επιμέρους κοινωνικές τάξεις που συνθέτουν τον κοινωνικό σχηματισμό⁵.

Μορφή του κοινωνικού κράτους αποτελεί το παρεμβατικό κράτος. Παρεμβαίνει στην οικονομία είτε μετέχοντας άμεσα στη παραγωγή και διανομή αγαθών και υπηρεσιών, είτε ρυθμίζοντας, σχεδιάζοντας και συντονίζοντας την οικονομική δραστηριότητα και εποπτεύοντας τους όρους λειτουργίας της αγοράς. Τέλος, ασκεί πολιτική αναδιανομής του εισοδήματος μέσω φορολογίας, μισθολογικής πολιτικής, πολιτικής τιμών, απασχόλησης, ενίσχυσης των ανέργων. Από τους τρεις βασικούς άξονες δραστηριότητας που αναφέρθηκαν, μόνο ο τρίτος αποτελεί παρέμβαση κοινωνικού χαρακτήρα. Γι' αυτό το παρεμβατικό κράτος δεν σημαίνει αναγκαστικά και κοινωνικό κράτος. Οι δύο πρώτοι άξονες παρέμβασης σκοπεύουν στην ορθολογική ρύθμιση και οργάνωση της οικονομίας της αγοράς.

Ιστορικά ο όρος κράτος πρόνοιας εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γερμανία του 19^{ου} αιώνα για την περιγραφή μιας παραλλαγής του αστυνομικού κράτους και γνώρισε πλατιά διάδοση μεταπολεμικά χάρη σε έναν Άγγλο κληρικό, τον αρχιεπίσκοπο Temple. Ένας από τους θεμελιωτές του κοινωνικού κράτους, ο λόρδος Beveridge, χρησιμοποίησε τον όρο κράτος κοινωνικών υπηρεσιών, socialservicestate.

---

⁵Δ. Γράβαρης, ό.π. σ.12

Ο όρος κράτος πρόνοιας είναι περιγραφικός και αναφέρεται σε συγκεκριμένες οργανωτικές μορφές του κράτους, ενώ ο όρος κοινωνικό κράτος είναι θεσμικός και αναφέρεται στην συνταγματική κατοχύρωση⁶.

Η έννοια του κοινωνικού κράτους είναι ευρύτερη καθώς συνιστά την αναγνώριση από τη μεριά της πολιτείας των κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Στην εποχή μας έχουμε μεγάλη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, της επιστήμης και της τεχνολογίας, λόγω της κυριαρχίας του οικονομικού ανταγωνισμού και της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς. Αυτό οδηγεί σε μια γενικότερη εμπέδωση στις συλλογικές νοοτροπίες της δυνατότητας του βιομηχανικού πολιτισμού για συνεχή πρόοδο. Ταυτόχρονα κυοφορεί στο εσωτερικό του αντιφάσεις.

Η κλασική θεωρία του κράτους και της κοινωνικής διοίκησης θεωρεί πως ο σκοπός του κοινωνικού κράτους έγκειται στη βελτίωση της καθημερινής ευημερίας των ανθρώπων και στην επιβολή εξισορροπητικών κοινωνικών συνθηκών πάνω στο σύστημα της καπιταλιστικής αγοράς. Στη θεωρία αυτή το σύγχρονο κοινωνικό κράτος αντιδιαστέλλεται στην οικονομική πολιτική του *laissez-faire* του 19ου αιώνα. Στη θεωρητική αυτή προσέγγιση αντιπαρατίθεται εκείνη που θεωρεί, πέραν των παραπάνω, το μεταπολεμικό κοινωνικό κράτος ως συστατικό στοιχείο των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών, υπό την έννοια ότι αυτό εντάσσεται οργανικά στο πλαίσιο αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων εξουσίας. Το καπιταλιστικό κοινωνικό κράτος, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, είναι μια ιδιαίτερη θεσμική μορφή που ενσωματώνει στη διαδικασία αναπαραγωγής του καπιταλισμού τα κοινωνικά-οικονομικά δικαιώματα, με τον ίδιο σχεδόν τρόπο που το καπιταλιστικό Κράτος Δικαίου ενσωματώνει στη διαδικασία αναπαραγωγής τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.

---

⁶Αντ. Καρβούνης, ό.π. σ.206

Το κοινωνικό κράτος δεν εγγυάται (όπως το παραδοσιακό κράτος) μόνον τη κερδοφόρα συσσώρευση του κεφαλαίου, αλλά και τη λειτουργία της νομιμοποίησης, δηλαδή τις συνθήκες κοινωνικής συνοχής και ισορροπίας εντός των οποίων η καπιταλιστική συσσώρευση γίνεται περισσότερο αποτελεσματική.

Συνεπώς, το κοινωνικό κράτος διαπερνάται από μια οργανική αντίφαση. Ενώ αποσκοπεί και πολλές φορές πετυχαίνει να βελτιώνει την καθημερινή ζωή των πολιτών αναδιανέμοντας «κοινωνικά αγαθά», την ίδια στιγμή οργανώνει και εγγυάται τη διευρυμένη αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων εκμετάλλευσης.

Αυτό γίνεται λόγω του ότι μεγαλώνει ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και γίνεται έτσι μεγαλύτερη η ανάγκη προστασίας της εθνικής βιομηχανίας και οικονομίας απέναντι στο διεθνή ανταγωνισμό.

1.3 Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχίζει η διαδικασία της μεταβίβασης στη μορφή του παρεμβατικού κράτους και στις πρώτες μορφές του κοινωνικού κράτους λόγω της επέκτασης των κοινωνικών λειτουργιών του κράτους. Έχουμε ανάδειξη της κοινωνικής πολιτικής του κράτους που υλοποιείται μέσα από τη θέσπιση της κοινωνικής ασφάλισης, τον έλεγχο των ωρών εργασίας, τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, τη μαζικοποίηση της εκπαίδευσης.

Στη Γερμανία ο Βίσμαρκ, κάτω και από την πίεση του εργατικού κινήματος και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, του μεγαλύτερου τότε εργατικού κόμματος στον κόσμο, θεσπίζει τους νόμους εναντίον των σοσιαλιστών επιχειρώντας να ανακόψει την διευρυνόμενη επιρροή της σοσιαλδημοκρατίας, ενώ ταυτόχρονα εισάγει το πρώτο οργανωμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, που βασίζεται στην αρχή της κοινής ευθύνης εργατών και εργοδοτών⁷.

---

⁷Ολ. Στασινοπούλου, Κράτος πρόνοιας, Gutenberg, Αθήνα, 2003, σ.47

Το καλοκαίρι του 1985 ψηφίστηκαν στη Γαλλία δύο νόμοι, για τη θεσμοθέτηση ενός Εθνικού Ταμείου Συντάξεων και για τις αλληλοβοηθητικές εταιρίες. Οι νόμοι αυτοί θεωρούνται οι πρώτοι γαλλικοί νόμοι κοινωνικής ασφάλισης⁸. Ακολουθούν η Αυστρία, η Ουγγαρία, η Νορβηγία, η Ρουμανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Πολωνία. Υλοποιούνται ρυθμίσεις για την παιδική μέριμνα, την παιδική εργασία, την κατοικία, την παιδεία. Στην Αγγλία οι Φαβιανοί (Βεατρίκη και ΣίντνευΓουεμπ) μέσα από μια εξαντλητική συλλογή και παράθεση στοιχείων, σύνταξη εκθέσεων για τις συνθήκες εργασίας, δημόσιας υγιεινής, γυναικείας και παιδικής εργασίας και ασκώντας πλατιά πολιτική προπαγάνδα συντελούν στη διαμόρφωση ευνοϊκού κλίματος για την ανάληψη μέτρων πολιτικής. Οι Φαβιανοί θεωρούν ότι πρέπει να θεσπιστεί ένα «εθνικό κατώτατο όριο», βάσει των συλλογικών ως φορέα άσκησης κοινωνικής πολιτικής. συμβάσεων των πιο ισχυρών βιομηχανικών συνδικάτων, το οποίο θα έχει πανεθνική ισχύ. Επίσης συνέβαλλαν στην καθιέρωση της τοπικής αυτοδιοίκησης.

1.4 20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ: Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η επέκταση του κράτους πρόνοιας στην Δυτική Ευρώπη στην περίοδο που ακολούθησε έπειτα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της πλήρους απασχόλησης (για τους άντρες), της αυξανόμενης ευμάρειας και της επέκτασης των κοινωνικών δικαιωμάτων για την πλειονότητα του πληθυσμού (Kennett, 2001). Σύμφωνα με την Στασινοπούλου, (Στασινοπούλου, 2006) η μεταπολεμική περίοδος ανοικοδόμησης και μεγάλης συσσώρευσης δεν αφορούσε μόνο την οικονομία, τη βιομηχανία, την υποδομή στα αστικά κέντρα, αλλά, σε μεγάλο βαθμό, και την άμεση αντιμετώπιση αναγκών περίθαλψης και προστασίας των θυμάτων του πολέμου και την καλλιέργεια θετικού ιδεολογικού κλίματος κοινωνικής συνεργασίας.

Ο κυρίαρχος Λόγος της μεταπολεμικής περιόδου σε σχέση με το κράτος πρόνοιας αφορούσε στον κεντρικό ρόλο του κράτους για την διασφάλιση ενός συγκεκριμένου ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης για τους πολίτες, και για την εξασφάλιση της οικονομικής πρόνοιας και ασφάλειας ως δικαίωμα των πολιτών.

---

⁸ Fr. Ewald, ό.π. σ. 222

Τα εθνικά προνοιακά καθεστώτα βοήθησαν στο να επεκταθεί ένα παγκόσμιο σύστημα αλληλεπίδρασης των εθνικών οικονομιών με κύρια χαρακτηριστικά την μαζική παραγωγή και την μαζική κατανάλωση. Το συγκεκριμένο μοντέλο της θεσμοποιημένης, γραφειοκρατικής παροχής και των κοινωνικών δικαιωμάτων εκλαμβανόταν ως το αναπόφευκτο αποτέλεσμα μία «σύγχρονης» ή ανεπτυγμένης κοινωνίας (Kennett, 2001).

Το στάδιο από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960 έχει χαρακτηριστεί ως η χρυσή εποχή του κράτους πρόνοιας ή η περίοδος εδραίωσης του κλασικού κράτους πρόνοιας. Η οικοδόμησή του στηρίχθηκε στο συνδυασμό του κεϋνσιανικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και του μοντέλου κοινωνικής πολιτικής του Μπέβεριτζ, μέσα στο μεταπολεμικό κλίμα πολιτικής συναίνεσης στις καπιταλιστικές χώρες, ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και το οργανωμένο εργατικό κίνημα (Στασινοπούλου, 2006). Πλέον, η απόρριψη της μεταπολεμικής συναίνεσης και του κοινωνικού κεϋνσιανισμού/κεϋνσιανικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και η ολοένα και αυξανόμενη επιρροή των υπερεθνικών παραγόντων στην αρένα της διαμόρφωσης πολιτικής συνοδεύθηκαν από υψηλότερα επίπεδα ανεργίας, αυξανόμενες ανισότητες και την επαναδιαπραγμάτευση του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ του κράτους και του πολίτη (Kennett, 2001).

Οι μεγάλες αυτές αλλαγές, σε συνδυασμό με την πλήρη επικράτηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στον τομέα της οικονομίας και της πρόνοιας, οδήγησαν στην αναθεώρηση των θεωρητικών και αναλυτικών σχημάτων μελέτης του κράτους πρόνοιας καθώς και στην θεμελιώδη επανεκτίμηση των υποθέσεων που ενυπάρχουν στην έρευνα της κοινωνικής πολιτικής (Kennett, 2001).

Σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες, όπως στη Γερμανία, συνεχίστηκε η μεσοπολεμική γραφειοκρατική παράδοση. Σε κάποιες άλλες, όπως στις Σκανδιναβικές χώρες, επικράτησε ένας ιδιόζοντας μηχανισμός διαχείρισης και αποφυγής πολιτικών και οικονομικών κρίσεων (Esping-Andersen 1996:80) το οποίο βασιζόταν στην τριμερή συνεργασία συνδικάτων, εργοδοσίας και κράτους και ο οποίος έχει περιγραφεί και ως νεοκορπορατιστικό πρότυπο. Οι εκλογικές νίκες των Μ. Thatcher στη Βρετανία το 1979 και R. Reagan στις ΗΠΑ ένα χρόνο αργότερα σήμαναν την αρχή του συνειδητού περιορισμού της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους στις χώρες αυτές και την επικράτηση της νεοφιλελεύθερης πολιτικής οικονομικής σκέψης.

Πάντως η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους τις δύο τελευταίες δεκαετίες δεν οδήγησε στην πλήρη εξάλειψή του. Το κράτος εξακολουθεί να παίζει καταλυτικό ρόλο στην κοινωνική ρύθμιση και αναπαραγωγή μέσω των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, της κοινωνικής ασφάλισης, των επιδομάτων ανεργίας και των πολιτικών για την καταπολέμηση της ανεργίας. Σε ένα κοινωνικό περιβάλλον με χαρακτηριστικά μακροχρόνιας δομικής ανεργίας, εξάπλωσης των ευέλικτων και ελαστικών εργασιακών σχέσεων, γήρανσης του πληθυσμού, έντονων ανισοτήτων το κράτος στον 21^ο αιώνα καλείται να οικοδομήσει νέους μηχανισμούς και πολιτικές προστασίας που η αγορά δεν μπορεί να καλύψει.

1.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατά τις πρώτες δεκαετίες ζωής του νεοελληνικού κράτους κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα καταλαμβάνει ο πρωτογενής τομέας, το εμπόριο και η ναυτιλία. Κύρια μορφή ιδιοκτησίας γης είναι η μικρή έγγεια ιδιοκτησία. Σταδιακά υπάγεται η αγροτική παραγωγή στο εμπορικό κεφάλαιο μέσω συνεχών διαφοροποιήσεων των καλλιεργειών προς όφελος των προϊόντων που προορίζονται για εξαγωγή. Οι ρυθμοί ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα παραμένουν χαμηλοί. Στα τέλη της δεκαετίας του 1860 η απασχόληση στη μεταποίηση φτάνει μόλις το 18,2 της συνολικής απασχόλησης με σημαντικότερους κλάδους τα ναυπηγεία, υφαντουργεία και μεταξουργία⁹. Συνεπώς η κοινωνική πολιτική ουσιαστικά αναφέρεται στην ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης, τη διανομή της καλλιεργήσιμης γης στους αγρότες και την προστασία του μικρού παραγωγού, ζητήματα που θα απασχολήσουν για δεκαετίες το ελληνικό κράτος. Τα άτυπα δίκτυα, η οικογένεια και η κοινότητα συγκροτούν φορείς προνομιακών πρακτικών. Με τη σταδιακή εκβιομηχάνιση, κυρίως από το 1870 και μετά, δημιουργείται οι πρώτοι πυρήνες της μισθωτής εργασίας. Από το 1856 μέχρι το 1907 ο πληθυσμός του Πειραιά δωδεκαπλασιάζεται και της Αθήνας τετραπλασιάζεται. Από το 1836 αρχίζει η οργανωμένη προσπάθεια για τη συνταξιοδότηση και την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων γενικότερα.

---

⁹Γ. Μηλιός, Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα, 1988, σ. 221, Χρ. Αργιντώνη, Η ελληνική οικονομία στον πρώτο βιομηχανικό αιώνα, στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.) Ιστορία του νέου ελληνοισμού 1770-2000, 4^{ος} τόμος, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2004, σ.63-66

Ιδρύονται διάφορα ταμεία κατά κλάδους εργαζομένων όπως ναυτικών, δημοσίων υπαλλήλων, στρατιωτικών, σιδηροδρομικών, τραπεζικών, με σκοπό την προστασία των μελών και των οικογενειών τους από τους κινδύνους αναπηρίας, γήρατος και θανάτου. Ωστόσο το κύριο βάρος για την κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού επωμίσθηκε η εκκλησία. Η εκκλησιαστική δραστηριότητα στον τομέα της πρόνοιας είναι πολύπλευρη. Τα περισσότερα νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα χτίζονται σε οικόπεδα, τα οποία παραχωρούν κυρίως τα μοναστήρια. Αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία αναλαμβάνει δράση στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας. Δημιουργήθηκαν πολλές οργανώσεις όπως το Π.Ι.Κ.Π.Α το οποίο ιδρύθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των τραυματιών των βαλκανικών πολέμων και να περιθάλπει τις οικογένειες των απόρων στρατευμένων. Όμως με την μικρασιατική καταστροφή, το Π.Ι.Κ.Π.Α ασχολήθηκε με την αποκατάσταση των προσφύγων, την παροχή υλικής βοήθειας και ιατρικής περίθαλψης. Το κράτος συνεπώς έπρεπε να φροντίσει για όλους αυτούς τους ομογενείς. Το πρόβλημα ήταν τόσο μεγάλο, που η κυβέρνηση συνέστησε στο Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, το οποίο είχε ευρύτερες αρμοδιότητες από το Υπουργείο Περιθάλψεως, το οποίο είχε αρχικά δημιουργηθεί το 1918. Μετά την παροχή των πρώτων κοινωνικών βοηθειών και την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών για ένδυση, διατροφή και πρόχειρη στέγαση, άρχισε με τη βοήθεια διεθνών κρατικών αλλά και κοινωφελών οργανισμών όπως ο Ερυθρός Σταυρός, η προσπάθεια προγραμματισμού για τη συστηματική αντιμετώπιση των πολύπλευρων κοινωνικών προβλημάτων. Τα πρώτα σκιρτήματα του εργατικού κινήματος (γενική απεργία των εργατών του Πειραιά και του Λαυρίου το 1880) οδηγούν στις πρώτες ρυθμίσεις σε σχέση με τις εργασιακές σχέσεις. Το 1882 ιδρύεται το ταμείο περίθαλψης από ατυχήματα για τους εργάτες των ορυχείων, ενώ το 1901 υποχρεώνονται οι εργοδότες να αποζημιώνουν τους εργάτες των ορυχείων, οι οποίοι καθίστανται ανάκανοι για εργασία, μετά από ατύχημα, για περισσότερες από 4 ημέρες¹⁰.

---

¹⁰Γ. Μηλιός, ό.π. σ.261

Την περίοδο 1906-1910 συστήνονται κάποια ταμεία συντάξεων ή αλληλοβοήθειας (Σ.Π.Α.Π., Προσωπικού Σιδηροδρόμων, Υπαλλήλων Εθνικής Τράπεζας) ενώ μετά την εξέγερση στο Γουδί το 1909 καθιερώνεται η αργία της Κυριακής (στη Γαλλία ο αντίστοιχος νόμος είχε ψηφιστεί το 1906)¹¹.

Με την έλευση του Βενιζέλου στην εξουσία θεσπίζεται σειρά νόμων στα πεδία των εργασιακών σχέσεων και της κοινωνικής πολιτικής εν γένει: απαγόρευση της εργασίας των παιδιών κάτω των 12 χρόνων, καθορισμός της εργάσιμης ημέρας στις 10 ώρες για τις γυναίκες και τους ενήλικες, γενίκευση της υποχρεωτικής ασφάλισης των εργαζομένων έναντι ατυχήματος, καθορισμός κανόνων υγιεινής στους εργασιακούς χώρους, συγκρότηση Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας (με συμμετοχή εργατών και εργαζομένων)¹². Εξάλλου για την στήριξη των ορφανών, των χήρων, των προσφύγων και γενικά των πληθυσμών που υπέστησαν μετακινήσεις από τις εστίες τους λόγω του πολέμου, ιδρύεται τον Ιούλιο του 1917 το Υπουργείο Περιθάλψεως¹³. Ο Βενιζέλος αντιλήφθηκε από νωρίς την ανάγκη εναγκαλισμού και ενσωμάτωσης του εργατικού κινήματος ενώ με την παρέμβαση του κράτους στη ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, επιδιώκεται η μορφοποίηση ενός τύπου συσσώρευσης που να προσιδιάζει προς τις δυτικές βιομηχανικές κοινωνίες. (πέρασμα από τον τύπο συσσώρευσης της απόλυτης υπεραξίας σε αυτόν της σχετικής υπεραξίας). Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, ιδρύονται τα ταμεία κύριας ασφάλισης: το 1928 το ΤΣΑΥ, το 1929 το Ταμείο Νομικών, Εφημεριδοπωλών το 1930 το ΤΑΚΕ το 1931 το Ταμείο Εκτελωνιστών και Τυπογράφων, το 1932 το ΤΣΑ, το 1934 το ΤΣΜΕΔΕ, και το Εργατών Τύπου και το ΤΕΒΕ, το 1935 τα Ταμεία Χρηματιστών και το 1937 το ΙΚΑ. Το ΤΑΕ ιδρύεται το 1940. Το 1945 καθιερώνεται η ασφάλιση Ανεργίας και το 1958 η παροχή οικογενειακών επιδομάτων. Το 1961 ιδρύεται ο ΟΓΑ. (http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/3/712.pdf).

¹¹Γ. Ληξουριώτης, Προστατευτικός νομοθετικός παρεμβατισμός και η εμφάνιση του εργατικού δικαίου στην Ελλάδα: η περίπτωση της παιδικής εργασίας, στο Γ. Μαυρογορδάτος- Χρ. Χατζηιωσήφ (επιμ) Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός, Π.Ε.Κ., Ηράκλειο, 1992, σ.214, Γ. Μηλιός, σ. 261

¹²Γ. Μηλιός, ό.π. σ.261, Γ. Ληξουριώτης, ό.π. σ. 214-218

¹³D. Dakin, Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1982, σ.282

Ωστόσο η ανάγκη οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, δεν συνοδεύτηκε από την επεξεργασία και υλοποίηση κοινωνικής πολιτικής. Στις δεκαετίες 1950 και 1960 η ελληνική οικονομία παρουσιάζει γοργή ανάπτυξη. Ιδρύονται νοσοκομεία για την προστασία και ενίσχυση απόρων κορασίδων, πρότυπες κοινωνικές υπηρεσίες όπως το κέντρο βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ», στη διάρκεια του 1960 ρυθμίζεται το πρόγραμμα στέγασης των προσφύγων με προγράμματα αυτοστέγασης και προγράμματα κατασκευής λαϊκών πολυκατοικιών. Με την αντιμετώπιση των επειγουσών αναγκών άρχισε ο σχεδιασμός για τη συστηματική αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, με ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική ασφάλιση των αγροτών.

Παρόλο αυτά, με την κατάλυση της δημοκρατίας κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας δεν ελήφθησαν νέα προνοιακά μέτρα ούτε έγινε μεταρρύθμιση του χαώδους ασφαλιστικού συστήματος της χώρας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν ελήφθησαν κάποια μέτρα κοινωνικής προστασίας. Με το Ν.Δ. 162/73 τίθεται το πλαίσιο των αρχών για την προστασία των υπερηλίκων τόσο της ιδρυματικής όσο και της εξωιδρυματικής προστασίας. Στο νομοθετικό αυτό διάταγμα, όπως συμπληρώθηκε στη συνέχεια, αποτελεί ακόμη και σήμερα το πλαίσιο για τη λειτουργία των κέντρων Ανοικτής Περιθαλψής Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.), της κατ'οίκον νοσηλείας και άλλων προγραμμάτων προστασίας του γήρατος. Η δημοσιονομική κρίση και τα ελλείμματα αναδείχτηκαν στον κυριότερο παράγοντα ανάσχεσης της παρεμβατικής και κοινωνικής λειτουργίας του κράτους στις αρχές της δεκαετίας του 1990. (http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/14/12/632.pdf).

Η κριτική που ασκήθηκε στο κοινωνικό κράτος επικεντρώνεται στην αύξηση του δημοσίου ελλείμματος, στους υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού και στην υπονόμηση της διαδικασίας οικονομικής σύγκλισης με τις χώρες της Ε.Ε. όπως και σε άλλες χώρες της δυτικής Ευρώπης το ελληνικό κοινωνικό κράτος βρίσκεται σε φάση μεταβατική, με κρισιμότερη ίσως καμπή τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος που έχει τροφοδοτήσει τα τελευταία χρόνια την ελληνική κοινωνία με εντάσεις, αντιπαραθέσεις και κυβερνητικά αδιέξοδα στο χειρισμό.

(http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/3/712.pdf)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο:ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η έννοια της κοινωνικής ασφάλειας στην Ελλάδα αντιστοιχεί στον κύριο στόχο του εθνικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας, ο οποίος εξυπηρετείται μέσω τριών συστημάτων: του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία των εργαζομένων, του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας για την φροντίδα των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης και του εθνικού συστήματος υγείας για την κάλυψη όλων των ατόμων που διαμένουν στην Ελληνική επικράτεια.

Από διοικητική άποψη, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης συντονίζεται και εποπτεύεται κατά κύριο λόγο από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ενώ τα συστήματα υγείας και πρόνοιας συντονίζονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης αποτελεί τον κύριο άξονα του Ελληνικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας. Η λειτουργία του, όπως έχει διαμορφωθεί ιστορικά από τη δεκαετία του 1950 μέχρι σήμερα, επιδιώκει την κάλυψη των κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι, χορηγώντας παροχές και υπηρεσίες που αναπληρώνουν τη μείωση ή την απώλεια εισοδήματος από απασχόληση. Πρόκειται για ένα σύστημα κύριας και επικουρικής δημόσιας ασφάλισης, το οποίο λειτουργεί με βάση αυτόνομους ασφαλιστικούς φορείς. Οι φορείς αυτοί συγκροτούν τον πρώτο πυλώνα ασφάλισης στην Ελλάδα.

Ο δεύτερος και ο τρίτος πυλώνας ασφάλισης δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένοι σε σχέση με την εφαρμογή τους σε άλλα Κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόσφατα όμως η Ελληνική Κυβέρνηση προχώρησε στη θεσμική κατοχύρωση των επαγγελματικών ταμείων, τα οποία αναμένεται να συμβάλουν στη διεύρυνση του επιπέδου προστασίας του ασφαλιστικού συστήματος και στη βελτίωση των ασφαλιστικών παροχών, αποτελώντας ουσιαστικά το δεύτερο πυλώνα ασφάλισης. Το Εθνικό Σύστημα Υγείας θεσμοθετήθηκε μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1980, αποβλέποντας στην ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική κάλυψη των αναγκών του ελληνικού πληθυσμού μέσω της παροχής δωρεάν υπηρεσιών. Η λειτουργία του εξυπηρετεί όλα τα άτομα που διαμένουν στην Ελληνική επικράτεια.

Ειδικά όμως για τους ασφαλισμένους σε φορείς δημόσιας ασφάλισης προβλέπεται η παροχή υπηρεσιών υγείας και από τους κλάδους υγείας των ταμείων τους. Η Κυβέρνηση προωθεί την περίοδο αυτή συγκεκριμένα μέτρα εκσυγχρονισμού των δημόσιων πολιτικών υγείας.

Το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας συνθέτει το τελικό δίκτυο ασφάλειας για τα άτομα εκτός αγοράς εργασίας που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Λειτουργεί με βάση κατηγοριακά προγράμματα προστασίας για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, τα οποία εγκαινιάστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και επεκτάθηκαν ουσιαστικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.

Το σύστημα χορηγεί χρηματικά επιδόματα, παροχές σε είδος και κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας μέσω αποκεντρωμένων νομικών προσώπων που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Κοινωνικές υπηρεσίες σε μικρότερη έκταση παρέχονται επίσης από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και από ένα πλέγμα εθελοντικών οργανισμών και μη κυβερνητικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται έντονα ιδίως στο πεδίο προστασίας των παιδιών, των προσφύγων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα πρωτοεμφανίζεται ως θεσμός με το διάταγμα της 15ης Δεκεμβρίου 1836, με το οποίο συστήθηκε το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (NAT), που όμως άρχισε να λειτουργεί από το 1861. Η νομοθετική κατοχύρωση του θεσμού εξασφαλίστηκε το 1922 με την ψήφιση του Ν. 2868/1922 «Περί υποχρεωτικής ασφαλίσεως των εργατών και ιδιωτικών υπαλλήλων». Ο νόμος αυτός αποτέλεσε τη βάση για την ίδρυση κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου κλαδικών ασφαλιστικών ταμείων.

Το 1934 ψηφίστηκε ο βασικός νόμος 6298/1934 «Περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων». Την ίδια περίοδο προωθήθηκαν επίσης νομοθετικά μέτρα για την ίδρυση φορέων κύριας ασφάλισης, όπως του Ταμείου Ασφαλίσεως Εμπόρων (ΤΑΕ) και του Ταμείου Επαγγελματιών και Βιοτεχνών (ΤΕΒΕ), που άρχισαν να λειτουργούν το 1940. Το 1935 καθιερώθηκε η υποχρεωτική ασφάλιση όλων των μισθωτών στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), που αποτέλεσε το γενικό φορέα κοινωνικής ασφάλισης των μισθωτών. Η λειτουργία του ΙΚΑ άρχισε την 1.1.1937, αλλά η χορήγηση παροχών ρυθμίστηκε το 1951 με τον Αναγκαστικό Νόμο 1846/51, ο οποίος με τις διαδοχικές του τροποποιήσεις συνθέτει και το ισχύον θεσμικό πλαίσιο του φορέα.

Η επέκταση της ασφαλιστικής προστασίας του πληθυσμού εξασφαλίστηκε το 1961 με την ίδρυση του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), ο οποίος κάλυψε σχεδόν το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 προωθήθηκαν σημαντικές παρεμβάσεις για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίες ουσιαστικά ολοκληρώθηκαν το 2002 με την έκδοση του Ν. 3029/2002 για τη μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Οι παρεμβάσεις αυτές επικεντρώθηκαν σε ζητήματα οργάνωσης, χρηματοδότησης και χορήγησης των ασφαλιστικών παροχών με έμφαση στις συνταξιοδοτικές παροχές.

Η μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους εκσυγχρονισμού του ελληνικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας. Συνδυάστηκε μάλιστα με εκτεταμένες παρεμβάσεις και στα άλλα συστήματα κοινωνικής κάλυψης στη χώρα μας, οι οποίες επιδιώκουν την αποκέντρωση του εθνικού συστήματος υγείας και την κατοχύρωση ενός σύγχρονου εθνικού συστήματος κοινωνικής φροντίδας. (http://www.ggka.gr/asfalistiko_main.htm)

Παρόλο αυτά κατά τη γνώμη μου ως νέα γενιά, η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα γεννήθηκε ανάπηρη. Απουσία αρχικού και μετέπειτα προγραμματισμού, έλλειψη κανόνων κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, πιέσεις ισχυρών συντεχνιακών ομάδων, πολιτική πατρωνία και συναλλαγή, διέδρυναν και κατοχύρωσαν την αρχική αναπηρία. Έτσι έχουμε σήμερα ένα μωσαϊκό ρυθμίσεων και αντιφατικών καταστάσεων, που ενώ έχουν γίνει αρκετές φιλότιμες προσπάθειες κατά καιρούς, δύσκολα διορθώνεται. Πέρα από το μωσαϊκό και τις ανισότητες των διάφορων ρυθμίσεων, στα θεμέλια της κοινωνικής ασφάλισης υπάρχει η γνωστή έτοιμη βόμβα των ελλειμμάτων που απειλεί να τινάξει στον αέρα ολόκληρη την οικονομία μέρα με τη μέρα.

Βέβαια το φαινόμενο αυτό δεν αποτελεί ελληνική αποκλειστικότητα, αφού πλήττει όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης άλλες λιγότερο άλλες περισσότερο. Η βασική αιτία του προβλήματος εστιάζεται στη δραματική γήρανση του πληθυσμού που παρουσιάζει σοβαρή έξαρση στην Ελλάδα. Η αναλογία ασφαλισμένων-συνταξιούχων ολοένα και χειροτερεύει σε βάρος των νέων. Ήδη αυτή η σχέση φτάνει σε κάτω του ένα προς 3, βρίσκεται περίπου σε επίπεδα 1:2,7. Το έτος 2020 προβλέπεται ένας ασφαλισμένος να αναλογεί προς 1,3 συνταξιούχο.

Μεταβαλλόμαστε σε χώρα συνταξιούχων και ιδιαίτερα συνταξιούχων αναπηρίας που αποτελούν λίγο πάνω από το 1/3 του συνόλου. Η χώρα μας έχει πληγεί ιδιαίτερα από την εξωτερική μετανάστευση σε παλαιότερες εποχές, η οποία την απογύμνωσε από νέο εργατικό δυναμικό. Η επιστροφή των μεταναστών και η μαζική παλιννόστηση ανασφάλιστων ομογενών τα τελευταία 25 χρόνια, επέτεινε τη δημογραφική γήρανση και την οικονομική ανισορροπία της κοινωνικής ασφάλισης.

Η οικονομική δυσπραγία της κοινωνικής ασφάλισης οφείλεται επίσης μεταξύ άλλων :

- 1) Στη γενικότερη οικονομική κρίση.
- 2) Στην αύξηση της ανεργίας 59,2% (νεανική ανεργία)
- 3) Στην επέκταση της κοινωνικής πολιτικής τα τελευταία 25 χρόνια.
- 4) Στη συγχώνευση ελλειμματικών ταμείων στο ΙΚΑ.
- 5) Στη σύναψη δανείων με υψηλά επιτόκια.
- 6) Στη μεγάλη εισφοροδιαφυγή και φοροδιαφυγή γενικότερα στη χώρα μας
- 7) Σε διαρθρωτικές αδυναμίες των ασφαλιστικών οργανισμών.

Ένα υγιές σύστημα ασφάλισης στηρίζεται στην αρχή της αποταμίευσης. Το ασφάλιστρο που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι-ασφαλισμένοι το εισπράττουν αργότερα όταν συνταξιοδοτηθούν, ενώ παράλληλα καλύπτονται και από άλλους ασφαλιστικούς κινδύνους. Στη φιλοσοφία και πρακτική της κοινωνικής ασφάλισης εμπεριέχεται η λογική της αναδιανομής σε όφελος των ασθενέστερων τάξεων. Γι' αυτό και η κοινωνική ασφάλιση, σε αντίθεση με την ιδιωτική, είναι υποχρεωτική ακόμα και στην πατρίδα του καπιταλισμού στις ΗΠΑ.

Εδώ επισημαίνεται ότι η ιδιωτική ασφάλιση δεν έχει τον αναδιανεμητικό χαρακτήρα που έχει η κοινωνική ασφάλιση, ούτε και καλύπτει κινδύνους πέραν ενός ορισμένου ορίου. Γι' αυτό και δεν μπορεί να την υποκαταστήσει. Η ιδιωτική ασφάλιση υπηρετεί ένα σοβαρό ρόλο ως συμπληρωματικός θεσμός της κοινωνικής ασφάλισης.

Η θεραπεία της χρόνιας ασθένειας της κοινωνικής ασφάλισης, δεν είναι ασφαλώς εύκολη υπόθεση. Ακόμα και όταν υπάρχουν κάποιες γνωστές ορθολογικές λύσεις, προσκρούουν σε κατεστημένα συμφέροντα ισχυρών ομάδων, σε αδυναμία να ξεπεραστεί το λεγόμενο πολιτικό κόστος, σε ασυνέχεια και ασυνέπεια στη λήψη αποφάσεων αλλά και σε διαφορετικές πολιτικές απόψεις και κατευθύνσεις. Εκείνο που προέχει πάνω από όλα, επί πλέον και για λόγους εθνικής υπόστασης, είναι η λήψη πρακτικών μέτρων για τη μερική έστω αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού.

Είναι προτιμότερο ακόμα και να γίνουν λιγότερα σχολεία και νοσοκομεία, αν πρόκειται να διατεθούν περισσότεροι πόροι για την ενίσχυση της γεννητικότητας του πληθυσμού η οποία βρίσκεται σήμερα στα χαμηλότερα επίπεδα της Ευρώπης.

Η ενίσχυση και ανανέωση του πληθυσμού της χώρας, μπορεί να επιτευχθεί ακόμη και με ρηξικέλευθη πολιτική ελληνοποίησης και εγκατάστασης, ιδιαίτερα σε περιοχές που φθίνουν όπως η Θράκη, η Ήπειρος και ορισμένα νησιά, οικογενειών παλινοστούτων Ελληνοποντίων, αλλά και πολιτών άλλων εθνών, που συμβιώνουν εδώ ομαλά, όπως λόγω χάρη οι Αλβανοί.

Η επιλεκτική ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία και η ασφάλιση ενός μέρους έστω από τους πάνω από 600.000 παράνομους εργαζόμενους στην Ελλάδα, θα συμβάλλει στην πληθυσμιακή και φυλετική ανανέωση της χώρας και θα ενισχύσει σοβαρά τα οικονομικά του ασφαλιστικού μας συστήματος.

Εκτός των παραπάνω “αιρετικών” απόψεων που πιστεύω ότι είναι καιρός να συζητηθούν δημόσια, υπάρχουν διάφορες επί μέρους προτάσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην ορθολογικοποίηση και οικονομική ανόρθωση της κοινωνικής ασφάλισης. Λήψη μέτρων για τη δημογραφική γήρανση με γενναία μέτρα ενίσχυσης της γεννητικότητας, ελληνοποίηση και ασφάλιση παλινοστούτων Ομογενών, καθώς και εθνοτήτων που συμβιώνουν εδώ ομαλά όπως οι Αλβανοί. (Κοινωνική Ασφάλιση στην Ελλάδα: Διαπιστώσεις προβληματισμοί και προτάσεις <https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDDcQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.unipi.gr%2Fkatsanevas%2Farthra%2Farticles%2F76.doc&ei=qzIOU8TfKMi00QXeoIDQCw&usg=AFQjCNGrrQDFRCSe9dDX1iujAAQAC35GOg>)

2.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ¹⁴

2.2.1 Ορισμός

Ο όρος «κοινωνική επιχείρηση είναι σχετικά καινούργιος και θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά στο Βέλγιο. Η εμφάνιση του όρου εκφράζει την ενίσχυση του παραγωγικού ρόλου των φορέων της κοινωνικής οικονομίας με αντικείμενο την ικανοποίηση αναγκών που δεν καλύπτονται από τις δημόσιες αρχές ή αγορές.

Όμως στην ουσία πρόκειται για επιχειρήσεις ή οργανισμούς με κοινωνικό προσανατολισμό, οι οποίες δημιουργούνται με ιδιωτική πρωτοβουλία μιας ομάδας πολιτών, συνήθως ανέργων και αναπτύσσουν δραστηριότητες όπως μια συμβατική επιχείρηση. Η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορούν να οδηγήσουν τις τοπικές κοινωνίες σε υψηλούς δείκτες κοινωνικής συνοχής και βιώσιμης ανάπτυξης. (<http://www.e-reportaz.gr/>)

Πρωταρχικός τους σκοπός είναι η παροχή υπηρεσιών και αγαθών προς τα μέλη τους ή την κοινωνία, παρά η επιδίωξη κέρδους. Τα κέρδη, κατανέμονται στα μέλη ανάλογα με τις δραστηριότητες ή τις συναλλαγές αυτών με την επιχείρηση και όχι ανάλογα με το κεφάλαιο ή τις χρηματικές συνεισφορές των μελών της. Έχουν υψηλό βαθμό ανεξαρτησίας. Ακόμη και αν εξαρτώνται από κρατικές επιχορηγήσεις ή συνεργάζονται με κάποιο δημόσιο φορέα, η Διοίκηση μια κοινωνικής επιχείρησης δεν μπορεί να ασκείται από κάποια Δημόσια Αρχή. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό, είναι η δημοκρατική κουλτούρα που διέπει τις κοινωνικές επιχειρήσεις: κατά τη λήψη των αποφάσεων, τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου. Ισχύει η αρχή «ένα πρόσωπο = μια ψήφος» ανεξάρτητα από το κεφάλαιο που έχει συνεισφέρει το κάθε μέλος για την ίδρυσή της κοινωνικής επιχείρησης.

Επιπλέον η Επιχείρηση αυτή διαφοροποιείται και από τις συνήθεις επιχειρήσεις γιατί δεν αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του κέρδους της ούτε και στον πλουτισμό των ιδιοκτητών της. Ένα μεγάλο ποσοστό κέρδους επιστρέφει για υλοποίηση του κοινωνικού της σκοπού. Εννοείται ότι οι εργαζόμενοί της πληρώνονται κανονικά όπως και οι ιδιοκτήτες της όταν δουλεύουν σε αυτή.

---

¹⁴Brooks, ArthurC. Κοινωνική Επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου

2.2.2 Μοντέλα κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Το πιο γνωστό σε μας μοντέλο κοινωνικής επιχειρηματικότητας που αντικατοπτρίζει τις ιδιαιτερότητες των Μεσογειακών χωρών, είναι το μοντέλο της Acta Vista. Η εταιρεία αυτή δραστηριοποιείται στην νότιο Γαλλία, κυρίως στην περιοχή της Μασσαλίας. Η Acta Vista ενσωματώνει στην αγορά εργασίας άτομα που είναι άνεργοι ή ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, μέσω της απασχόλησής τους σε εργασίες διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς (κυρίως αναπαλαίωσης κτιρίων και μνημείων).

Η συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η οικονομική δραστηριότητα ώστε η εταιρεία να μπορεί να εκπαιδεύει και να απασχολεί τους εργαζομένους και να μπορεί η ίδια να έχει εισοδήματα καθιστώντας την έτσι βιώσιμη. Ο ιδρυτής της Arnaud Castagnede έχει βραβευτεί το 2006 με το βραβείο Schwab κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ακόμη ένα γνωστό μοντέλο κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι αυτό που ανέπτυξε ο Muhammad Yunus στο Μπαγκλαντές τη δεκαετία του 1970.

Ο Yunus ξεκίνησε θέλοντας να βοηθήσει ορισμένους φτωχούς συμπατριώτες του, που έπεφταν θύματα των τοκογλύφων, δίνοντάς τους χαμηλότοκα μικροδάνεια χωρίς εγγυήσεις. Η επιτυχία του εγχειρήματος ήταν τόσο μεγάλη που έδωσε έναυσμα στην επανάσταση των μικροπιστώσεων και στην ίδρυση της Grameen Bank (Τράπεζα των φτωχών). Σήμερα η Grameen έχει πάνω από 6.000.000 πελάτες με παραρτήματα ακόμη και στις ΗΠΑ.

2.2.3 Προκλήσεις

Στις περισσότερες χώρες δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Δειλά-δειλά έχουν δημιουργήσει νομικό καθεστώς για τέτοιες επιχειρήσεις οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και το Ηνωμένο Βασίλειο (Αγγλία), όπου ένα μέρος των κερδών διανέμεται στους μετόχους ενώ το υπόλοιπο επιστρέφει στην επιχείρηση για υλοποίηση του κοινωνικού της έργου. Στις περισσότερες χώρες όμως μια κοινωνική επιχείρηση θα πρέπει να επιλέξει το νομικό καθεστώς της συνήθους επιχείρησης ή του μη κερδοσκοπικού ιδρύματος. Το κυριότερο όμως πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικοί επιχειρηματίες είναι οι χρηματοδότηση.

Εκτός από ορισμένες χώρες στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ όπου ο θεσμός αυτός έχει ξεκινήσει να αναπτύσσεται και όπου ιδιώτες επενδύουν σε κοινωνικές επιχειρήσεις, στον υπόλοιπο κόσμο και στην δική μας χώρα ο κοινωνικός επιχειρηματίας είναι εντελώς μόνος του στην εξεύρεση πόρων. Είτε θα πρέπει να βάλει δικά του λεφτά για να ξεκινήσει ή να δανειστεί με προσωπικό δάνειο και προσωπικές εγγυήσεις.

Είναι παράδοξο για κάποιον που ξεκινά με κίνητρο να βοηθήσει στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και που σκοπό έχει να κάνει έργο για λογαριασμό του κράτους και της κοινωνίας, το κράτος να αδυνατεί να τον υποστηρίξει στα πρώτα του βήματα.

2.2.4 Προοπτικές

Για όσους παρακολουθούν τις παγκόσμιες εξελίξεις θα διακρίνουν ότι το ρεύμα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας διευρύνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Την πρώτη εβδομάδα του Νοεμβρίου 2010 πραγματοποιούνται σχεδόν ταυτόχρονα συμμετοχικά συνέδρια κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε 14 πόλεις του κόσμου, περιλαμβανομένης της Λευκωσίας. Το συνέδριο στη Λευκωσία πραγματοποιήθηκε στις 6 και 7 Νοεμβρίου. Στο ρεύμα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας συμπεριλαμβάνονται εξέχουσες προσωπικότητες και φημισμένοι οργανισμοί.

Ο Jeff Skoll, ένας από τους συνιδρυτές του Κολοσσού E-Bay, έχει ιδρύσει το Ίδρυμα Skoll που ασχολείται αποκλειστικά και μόνο με την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Κορυφαία Πανεπιστήμια, όπως το Oxford, προσφέρουν τώρα σπουδές στη κοινωνική επιχειρηματικότητα ενώ ημερίδες/συνέδρια για κοινωνική επιχειρηματικότητα προσελκύουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των φοιτητών από όλες τις θεματικές ενότητες. Τέλος θέλω να τονίσω ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα προσλαμβάνει αυξανόμενο ενδιαφέρον και έχει τεράστιες προοπτικές ανάπτυξης γιατί ακριβώς δίνει προοπτικές ανάπτυξης στην ίδια την κοινωνία και την οικονομία. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι η οικολογική αντιπρόταση σε καιρούς άκρατου καπιταλισμού και σπεκουλαδόρων, που ρεαλιστικά μπορεί να αλλάξει προς το καλύτερο την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον μας .

2.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ¹⁵

Η κοινωνική επιχειρηματική διαδικασία αφορά στη δημιουργία νέας επιχείρησης από τον επιχειρηματία και ολοκληρώνεται σε πέντε ξεχωριστές φάσεις, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

1. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ	2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ	3. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΠΟΡΩΝ	4. ΕΝΑΡΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΙΞΗ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ	5. ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ
Δημιουργία ευκαιρίας Και προσδιορισμός του μεγέθους της		Υπάρχοντες πόροι επιχειρηματία	Μέτρηση της απόδοσης	
Πραγματική και αντιληπτή αξία ευκαιρίας Απόδοση και κίνδυνος ευκαιρίας Ταίριασμα ευκαιρίας με ικανότητες και στόχους επιχειρηματία Πλεονέκτημα από διαφοροποίηση στο ανταγωνιστικό περιβάλλον	Περιγραφή εξωτερικού περιβάλλοντος Περιγραφή επιχείρησης Σχέδιο παραγωγής ή σχέδιο λειτουργίας Σχέδιο μάρκετινγκ Οργανωσιακό σχέδιο Εκτίμηση κινδύνου Χρηματοοικονομικό Σχέδιο	Ελλείμματα σε πόρους και διαθεσιμότητα προμηθευτών Πρόσβαση σε απαιτούμενους πόρους (Κεφαλαιουχικοί πόροι, Ανθρώπινοι πόροι, Ανθρώπινο κεφάλαιο)	Επέκταση και Αλλαγή	Επίτευξη της αποστολής και κλείσιμο Επίτευξη της αποστολής και εξεύρεση μιας νέας ευκαιρίας Επίτευξη μιας σταθερής ισορροπίας υπηρεσιών Μεταξέλιξη σε ένα άλλο εγχείρημα

¹⁵Brooks, ArthurC. Κοινωνική επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου σ.35

2.4 ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ¹⁶

Με αυτά που γράφτηκαν παραπάνω θα μπορούσε να απαντήσει κανείς στο ερώτημα: πώς εξηγείται η κοινωνική επιχειρηματικότητα; Ίσως η απάντηση να ήταν ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται όταν παρουσιάζεται μια ευκαιρία. Όμως αυτό είναι η αρχή της διαδικασίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και όχι η αιτία της. Υπάρχουν κάποιες θεωρίες που απαντούν στο παραπάνω ερώτημα και οι οποίες μάλλον αλληλοσυμπληρώνονται.

- I. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ:** Εδώ η επιχειρηματικότητα είναι μια λανθάνουσα κατάσταση στον πληθυσμό που υποκινείται όταν το περιβάλλον τη βοήθεια να αναδειχθεί. Αυτό το περιβάλλον μπορεί να υπάρχει μέσα σε μια επιχείρηση, στο κοινωνικό περίγυρο ενός ατόμου, ή ακόμα και στις δημόσιες πολιτικές και την πολιτική¹⁷.
- II. ΠΟΡΟΙ:** Η θεωρία της επιχειρηματικότητας εστιάζεται στη διαθεσιμότητα πόρων για νέα εγχειρήματα. Στην περίπτωση αυτή, η ιδέα είναι ότι η διαθεσιμότητα του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου, των ανθρώπινων πόρων και του ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελούν το κλειδί για να κατανοήσουμε γιατί οι επιχειρηματίες αποφασίζουν να δοκιμάσουν και να εκμεταλλευτούν μια ευκαιρία¹⁸.
- III. ΔΙΑΤΑΡΑΞΗ:** Είναι γνωστή και ως αλλαγή θέση. Στη θεωρία αυτή υποστηρίζεται ότι η επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται όταν τα άτομα εκτοπίζονται από τις συνήθεις επιχειρηματικές ασχολίες τους εξαιτίας πολιτικών, πολιτισμικών ή οικονομικών παραγόντων¹⁹.
- IV. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ:** Αυτή η κατηγορία θεωριών υποστηρίζει ότι υπάρχουν αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά σε μια επιχειρηματική προσωπικότητα.

---

¹⁶Brooks, Arthur C. Κοινωνική επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, σ.37

¹⁷Van de Hen, Andrew H. (1993). "The Development of an Infrastructure Entrepreneurship." Journal of Business Venturing 8 (3) : 211-230

¹⁸Brophy, David J., and Joel M. Shulman (1992). "A Finance Perspective Entrepreneurial Research." Entrepreneurship Theory and Practice 16 (3): 61-71.

¹⁹Kuratko, Donald F. and Richard M. Hodgetts (2001). Entrepreneurship: Contemporary Approach. Fort Worth: Harcourt

Η επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται επειδή τα άτομα που διαθέτουν αυτά τα χαρακτηριστικά είναι σε θέση να υλοποιήσουν τις κλίσεις τους²⁰.

- V. **ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ:** Σχετική με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι η ιδέα ότι η επιχειρηματικότητα μπορεί να διδαχθεί και ως εκ τούτου εξαρτάται από παράγοντες όπως η εκπαίδευση και η εργασιακή εμπειρία²¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ορίζονται ως οργανώσεις «που συνδυάζουν την παραγωγή ατομικών ή συλλογικών αγαθών με βάση τις διοικητικές πρακτικές και το νομικό καθεστώς των ιδιωτικών επιχειρήσεων και με οργανωτικές πρακτικές που εξυπηρετούν μια προκαθορισμένη κοινωνική αποστολή». Επειδή πολλές από τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην παροχή νέων υπηρεσιών, η απασχόληση που δημιουργείται μπορεί να θεωρηθεί ως εκ τούτου επιπρόσθετη²². Η κοινωνική επιχείρηση ανταποκρίνεται σε αυτό που αποκαλείται «δημιουργικός καπιταλισμός», ο οποίος προσαρμόζει την επιχείρηση και την αγορά ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα σε ανικανοποίητες κοινωνικές ανάγκες. (Leadbeater, 2007). Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπηρεσιών διευκολύνουν την ισότητα στην πρόσβασή τους και ανταποκρίνονται στις ανάγκες των χρηστών συνήθως με περισσότερο εξατομικευμένο τρόπο, λειτουργώντας στη βάση της επικουρικότητας ή της τοπικής αμεσότητας. Κατά τη δραστηριοποίηση μιας κοινωνικής επιχείρησης, σημαντικά οφέλη απορρέουν μέσω του δημιουργούμενου κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο αποτελεί έναν πόρο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά την παραγωγική διαδικασία ώστε να βελτιώσει την απόδοσή της και συνεισφέρει και στην εκδημοκράτιση των διαδικασιών της.

---

²⁰Shaver, Kelly O. , and Linda E, Scott(1991). “Person, Process, Choice: The Psychology of New Venture Creation. “Entrepreneurship Theory and Practice

²¹Morris, Michael H. (1998). Entrepreneurship Intensity: Sustainable Advantages for Individuals Organizations and Societies. Westport, CT: Quorum Books, p.77

²²RegioneAutonomaTrentino-Alto Adige, «Social Enterprises and New Employment in Europe», (1998)

Επίσης, ελαχιστοποιεί το κόστος συναλλαγών ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέλη (καταναλωτές, χορηγοί, δωρητές, δημόσιες αρχές) και στην επιχείρηση και έχει τη δυνατότητα να αυξήσει την παραγωγικότητα των εργαζομένων μέσω της ανάπτυξης συνεταιριστικής συμπεριφοράς. Σε απάντηση όσων τις κρίνουν ως απλά έναν τομέα μεταφοράς δημοσίων ευθυνών και ως μέθοδο περαιτέρω μείωσης των δημοσίων δαπανών, οι κοινωνικές επιχειρήσεις οδηγούνται στην παροχή ποιοτικότερων υπηρεσιών χρησιμοποιώντας όλες τις ποιοτικές μεθόδους διοίκησης μιας κερδοσκοπικής επιχείρησης όπως η ευελιξία, η ταχύτητα, η δημιουργικότητα και η προθυμία ανάληψης ευθυνών. Οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές επιχειρήσεις εκτιμούν το γεγονός ότι εργάζονται για μια επιχείρηση που έχει κοινωνικούς σκοπούς και ενθαρρύνει τη συμμετοχή των μελών της.

Αυτό δημιουργεί ικανοποίηση στους εργαζομένους, οι οποίοι είναι σε θέση να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες στους καταναλωτές. Εξάλλου, το αποτέλεσμα της εμπιστοσύνης των καταναλωτών βασίζεται κυρίως στις ποιοτικότερες παρεχόμενες υπηρεσίες και όχι τόσο στην κατανόηση της οργανωτική δομής των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η απόκτηση συλλογικών ωφελειών σε συνδυασμό με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών είναι βασικό κίνητρο απασχόλησης σε μια κοινωνική επιχείρηση και εξηγεί την αφοσίωση των ατόμων που δημιουργούν μια τέτοιου είδους επιχείρηση. (Laville&Nyssens, 2001). Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας που προωθούν την επανένταξη όλων των μακροχρόνια άνεργων και των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων στην αγορά εργασίας, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην αναγνώριση και ανάπτυξη προσωπικών τους δεξιοτήτων, τις οποίες πολλές φορές δεν γνωρίζουν πως κατέχουν. Η δραστηριοποίηση των κοινωνικών επιχειρήσεων, που στοχεύει στην επανένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων κοινωνικά αποκλεισμένων, δεν αποτελεί απαραίτητα «παροχή υπηρεσιών πρόνοιας». Σε πολλές χώρες, για παράδειγμα, η κοινωνική εργασία ανθρώπων με νοητική στέρηση ή άλλες ειδικές ανάγκες έχει εξελιχθεί σε μια πολύ παραγωγική δραστηριότητα, γεγονός που λειτούργησε ως βάση επί της οποίας οι κοινωνικές επιχειρήσεις άρχισαν να προσφέρουν προσωρινή ή και σταθερή απασχόληση σε άτομα με ειδικές ανάγκες.

Ιδρύοντας επιχειρήσεις βασισμένες στην κοινότητα και στηρίζοντας την ανάπτυξή τους στις ικανότητες του τοπικού πληθυσμού, οι ομάδες κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων καθίστανται ικανές να υπερνικήσουν τη φτώχεια τους μέσω της απασχόλησης ενώ παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες που βρίσκονται σε έλλειψη στις κοινότητές τους.

3.2 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Στην παράγραφο αυτή εξετάζονται οι παράγοντες που διαφοροποιούν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τους υπόλοιπους φορείς του «τρίτου τομέα», όπως για παράδειγμα οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Ένα από τα βασικά επιχειρήματα κατά της αναγνώρισης των κοινωνικών επιχειρήσεων ως ξεχωριστού τομέα από αυτόν των ΜΚΟ, είναι πως πολλές φιλανθρωπικές δραστηριότητες έχουν επίσημα αναπτύξει εμπορικές δραστηριότητες συμπληρωματικά στις υπηρεσίες που παρέχουν. Αυτές οι εμπορικές δραστηριότητες λαμβάνουν συχνά τη μορφή λιανικών καταστημάτων που πωλούν προϊόντα απευθυνόμενα στα ίδια άτομα που συνήθως τα παρέχουν ως δωρεές στις ΜΚΟ που τα εμπορεύονται. Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι αυτές οι οργανώσεις αναθέτουν την εμπορική τους δραστηριότητα σε θυγατρικές τους, οι οποίες επιστρέφουν αμετάβλητα τα κέρδη στη μητρική, είναι το κύριο στοιχείο που ενισχύει την αναγνώριση των κοινωνικών επιχειρήσεων ως ξεχωριστό τομέα. Η πώληση των αγαθών και υπηρεσιών των κοινωνικών επιχειρήσεων αποτελεί το κύριο έργο τους. Μπορεί κάποιες από αυτές να διαθέτουν παρόμοια νομική μορφή με φιλανθρωπικές οργανώσεις, όπως τη μορφή μιας Εταιρίας Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.), αλλά εκεί σταματά η όποια ομοιότητά τους. Μία ακόμη διαφορά των ΜΚΟ με τις κοινωνικές επιχειρήσεις είναι πως οι χορηγοί και οι εθελοντές των τελευταίων είναι σε θέση να εισάγουν καινοτομίες. Αντίθετα, οι ΜΚΟ περιορίζονται από το γεγονός ότι πρέπει να κινητοποιούν πόρους σε εθελοντική βάση η οποία στηρίζεται κυρίως σε κρατικές χρηματοδοτήσεις. Επίσης, αναφορικά με τις ΜΚΟ, υπάρχει η τάση για υποστήριξη συγκεκριμένων ατόμων ή σκοπών, την οποία θα καθορίσουν τα άτομα τα οποία τις χρηματοδοτούν. Αυτή η τακτική αποκαλείται «φιλανθρωπικός πατερναλισμός».

3.3 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΙΔΩΤΙΚΟΥ, ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Σημαντικό χαρακτηριστικό (διαφοροποίησης από τους υπόλοιπους τομείς) των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι πως χρησιμοποιούν επιχειρηματική στρατηγική για να επιλύσουν κοινωνικά προβλήματα. Αυτό ενισχύει την ευελιξία τους στην παροχή λύσεων στα προβλήματα των κοινοτήτων. (Masonetall., 2007). Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποδίδουν καλύτερα στις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν απ' ότι η αγορά ή το κράτος καθώς διαθέτουν τρόπους συμπεριφοράς που χρησιμοποιούν οι κοινότητες για να συντονίσουν την τοπική δραστηριότητά τους, όπως η αμοιβαιότητα στις σχέσεις τους και ο μεταξύ τους σεβασμός. Οι κοινωνικοί επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται εντός μιας συγκεκριμένης κοινότητας χρησιμοποιούν τις γνώσεις τους σχετικά με τα ισχύοντα δεδομένα στο πλαίσιο της κοινότητας, ώστε να συμπεριλάβουν σε μια κοινωνική επιχείρηση ανθρώπους που είναι συμβατοί μεταξύ τους. Οι άνθρωποι σε αυτές τις επιχειρήσεις είναι περισσότερο συνεργάσιμοι επειδή κατοικούν στην ίδια περιοχή όπου εργάζονται και είναι πιο απίθανο να επιδείξουν άσχημη συμπεριφορά φοβούμενοι μήπως βλάψουν τη φήμη τους εντός της κοινότητας. Η κοινωνική οικονομία τονίζει ότι κάποια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν με τρόπο διαφορετικό από αυτούς που παρέχονται από τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα. Σε μέρη όπου υπάρχουν χαμηλά επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας και υποβαθμισμένες συνθήκες αγοράς, δημιουργούνται κενά από την αποτυχία της αγοράς και την αδυναμία του κράτους να εκπληρώσει τις κοινωνικές του ευθύνες. Η αποτυχία της αγοράς μπορεί να οφείλεται σε ανεπάρκεια χρησιμοποιούμενων πόρων, ασυμμετρίες στην πληροφόρηση, απροθυμία παροχής προϊόντων/ υπηρεσιών που δεν διευκολύνουν τη δημιουργία αξιόλογων κερδών ή διάφορους άλλους εξωτερικούς παράγοντες. Τα κενά στην παροχή υπηρεσιών από το κράτος οφείλονται κυρίως σε ακαμψίες, χρηματοοικονομικούς περιορισμούς, γραφειοκρατία και αδυναμία καθορισμού των ιδιαίτερων κοινωνικών αναγκών ετερογενών ομάδων ανθρώπων. Αυτή η κατάσταση έχει ως αποτέλεσμα οι πιθανές ευκαιρίες οικονομικής δραστηριοποίησης να μην είναι ελκυστικές στους τυπικούς επιχειρηματίες και η ζήτηση των καταναλωτών να παραμένει ανικανοποίητη.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι κοινωνικές επιχειρήσεις παίζουν καθοριστικό ρόλο και είναι αποτελεσματικές στην εξεύρεση των απαραίτητων πόρων και στην κεφαλαιοποίηση των οικονομικών ευκαιριών. Ακόμη, παρέχουν θέσεις εργασίας που η συμβατική αγορά εργασίας δεν μπορεί ή δεν θέλει να παρέχει, ειδικά σε ομάδες ατόμων που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό και που δύσκολα βρίσκουν δουλειά, όπως οι χρόνια άνεργοι, οι πρώην κατάδικοι, οι απεξαρτημένοι πρώην χρήστες ναρκωτικών, οι ανειδίκευτοι, οι αναλφάβητοι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Οποιοσδήποτε τύπος κοινωνικής επιχείρησης δημιουργεί κατά μέσο όρο περισσότερες θέσεις εργασίας από ότι μια συμβατική επιχείρηση. Η κοινωνική διάσταση της κοινωνικής επιχείρησης, της παρέχει σημαντικό προβάδισμα αναφορικά με τη συνολική επίδραση που μπορεί να έχει μια επιχείρηση σε ένα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, καθώς οι τιμές των συμβατικών προϊόντων (και όχι των κοινωνικών) δε λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους, τους διάφορους εξωτερικούς παράγοντες, όπως την επίδραση που μπορεί να έχουν οι συναλλαγές τους στους ίδιους τους ανθρώπους. Ένα κλασικό παράδειγμα είναι η μόλυνση. Οι αγορές λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τους προφανή και βραχυπρόθεσμα κόστη και οφέλη, και δεν είναι τόσο αποτελεσματικές στο να υπολογίζουν μακροχρόνιους παράγοντες όπως για παράδειγμα η κλιματική αλλαγή. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις γνωρίζουν πως η πραγματική κοινωνική φροντίδα (μέσω πώλησης προϊόντων ή υπηρεσιών) χρειάζεται κάτι παραπάνω από εργατικά χέρια και εξαρτάται επίσης από την ποιότητα της σχέσης αυτού που παρέχει τη φροντίδα με αυτόν που τη δέχεται. Κατά αυτόν τον τρόπο, ενώ οι κοινωνικές επιχειρήσεις κατέχουν ένα μικρό μερίδιο της συνολικής αγοράς έχουν πιο σημαντική κοινωνική επίδραση στην επιχειρηματική πρακτική καθώς αποδεικνύουν ότι μια επιχείρηση μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικά λαμβάνοντας υπόψη της βασικούς κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Η κοινωνική οικονομική δραστηριότητα προσφέρει μία εναλλακτική στον γραφειοκρατικό και απρόσωπο τρόπο με τον οποίο το κράτος παρέχει πολλές δημόσιες υπηρεσίες (Teague, 2007) και καλύπτει ιδιαίτερες κοινωνικές ανάγκες που αυτό δεν μπορεί να παρέχει. Για παράδειγμα, απέναντι σε ένα μείζον ζήτημα όπως η δημιουργία και λειτουργία προγραμμάτων ανεξάρτητης διαβίωσης, οι δημόσιες υπηρεσίες μπορεί να είναι απόμακρες, αφέξιες, άκαμπτες και να ταλανίζονται από αυστηρούς κανονισμούς. Επίσης, οι δημόσιες υπηρεσίες παρέχονται από διαφορετικά τμήματα- πρόνοιας, επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, κλπ- το καθένα εκ των οποίων έχει τους δικούς του στόχους και δομή.

Αντίθετα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε θέση να παρέχουν περισσότερο ολοκληρωμένες και προσωποκεντρικές λύσεις. Μία επιπλέον κριτική στο δημόσιο τομέα αφορά την τάση του να είναι πατερναλιστικός και να ενθαρρύνει μια κουλτούρα εξάρτησης εντός της οποίας οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται ως αποδέκτες λύσεων που τους παρέχονται έτοιμες και όχι ως μέτοχοι στη διαδικασία δημιουργίας αυτών των λύσεων. Αντιθέτως, οι κοινωνικές επιχειρήσεις, τόσο λόγω αναγκαιότητας όσο και λόγω των αξιών τους, βασίζονται σε ένα μοντέλο αυτοβοήθειας που ενθαρρύνει τους ανθρώπους να συμμετέχουν στη δημιουργία λύσεων ο ένας για τον άλλο. Γενικότερα, λοιπόν, αναφορικά με το δημόσιο τομέα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι πιο προσωποκεντρικές, συμμετοχικές και ευπροσάρμοστες, όπως επίσης παρέχουν και αποτελεσματικότερες υπηρεσίες που δεν κοστίζουν πολύ. Σε σχέση με τις ΜΚΟ, το βασικό πλεονέκτημα των κοινωνικών επιχειρήσεων εστιάζεται σε θέματα χρηματοδοτικής εξάρτησης. Οι ΜΚΟ περιορίζονται από το γεγονός ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν το εμπόριο ως μέσο αύξησης του κεφαλαίου τους, καθιστώντας τις αυστηρά εξαρτημένες από δωρεές και επιχορηγήσεις, ενώ στις κοινωνικές επιχειρήσεις προωθείται η επιχειρηματικότητα ώστε να δραστηριοποιηθεί εμπορικά και να καταστεί ο οργανισμός αυτοχρηματοδοτούμενος μέσω της λειτουργικής του ανάπτυξης. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερη τάση από τις ΜΚΟ να στήνουν δίκτυα με άλλους παράγοντες που δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα, όπως «δίκτυα εμπιστοσύνης» και σχέσεις αμοιβαιότητας. Τα δίκτυα αυτά εξυπακούονται πολύ μικρότερη γραφειοκρατία, περισσότερα κίνητρα για τους εργαζομένους, μεγαλύτερη εμπλοκή των τελικών χρηστών σε θέματα λειτουργίας της επιχείρησης και την εδραίωση καναλιών που επιτρέπουν την ανεπίσημη ανταλλαγή ειδήσεων και πληροφοριών οι οποίες συνεισφέρουν στη δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η δημιουργία τέτοιων δομών βασισμένων στην εμπιστοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε μικρότερα κόστη συναλλαγών και στην προώθηση οικονομιών βασισμένων σε δίκτυα και συνεργασίες. Κατά την παροχή συγκεκριμένων κοινωνικών υπηρεσιών, οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να επιτύχουν μεγαλύτερη συλλογική ευημερία απ' ό,τι οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις ή οι ΜΚΟ.

Προσανατολίζονται περισσότερο από ότι οι ΜΚΟ στην αγορά, καθώς διαθέτουν επιχειρηματική φύση και επικεντρώνονται τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική τους ανάπτυξη με αποτέλεσμα να μπορούν να ανταγωνιστούν καλύτερα τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις από ότι μια ΜΚΟ.

3.4 ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

3.4.1 Τι συνέβαινε μέχρι σήμερα στην Ελλάδα ;

Πρέπει να αναφερθεί ότι στην Ελλάδα και στις περιφέρειές της, η κοινωνική επιχειρηματικότητα δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη με αποτέλεσμα να μην έχουμε αυτή τη δυνατότητα διασύνδεσής της ,με χρηματοπιστωτικούς θεσμούς με τρόπους κοινωνικής αγοράς, αλλά οι δυνατότητες χρηματοδότησης και διαμόρφωσης κοινωνικού κεφαλαίου, να συνδέονται κυρίως με χορηγίες, χρηματικές ή σε είδος, και με μη εμπορεύσιμες αλληλεξαρτήσεις. Ειδικά για τον τομέα της εργασίας και όχι μόνο, οι κοινωνικές επιχειρήσεις λειτουργούν και σαν ένα πεδίο επώασης της κοινωνικής και της εν γένει καινοτομίας και συνεισφέρουν σε ένα διαρθρωτικό πλεόνασμα για την βιώσιμη ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Στην Ελλάδα το ζήτημα είναι ιδιαίτερα κρίσιμο καθώς οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν μικρή ιστορία πέραν ορισμένων τομέων, κυρίως τομέων συνεταιρισμών μικρής παραγωγικότητας, παραδοσιακών προϊόντων, γυναικείων κυρίως αλλά και συνεταιρισμών αγροτικών. Αυτές πλέον λειτουργούν σαν επιχειρήσεις του κοινωνικού τομέα και με διαδικασίες που δυσκολεύουν την εργασία τους μέσα από τον όγκο του προϊόντος τους στις πιέσεις της αγοράς. Όσες προσπάθειες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης κοινωνικού σκοπού έχουν λάβει χώρα τα τελευταία χρόνια είναι αποσπασματικές και έχουν συνήθως άτυπο χαρακτήρα. Αυτό οφείλεται αρκετά στην ανυπαρξία ενός σαφούς και ολοκληρωμένου κανονιστικού πλαισίου για την οργάνωση και λειτουργία τους. Το γεγονός ότι το ισχύον νομικό πλαίσιο δεν ευνοεί την ίδρυση νέων οργανωτικών μορφών όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις, έχει ως αποτέλεσμα πολλές από τις προσπάθειες που επιχειρούνται να ακυρώνονται στην πράξη ή να οδηγούνται σε αδράνεια. Στην Ελλάδα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν μικρή ιστορία, η οποία περιορίζεται κατά βάση στην ύπαρξη συνεταιρισμών, κυρίως γυναικείων και αγροτικών.

Η βασική νομοθετική οριοθέτηση των θεμάτων που αφορούν τους συνεταιρισμούς στην Ελλάδα ξεκίνησε τη δεκαετία του '80 (όπως για παράδειγμα ο Ν.1667/1986 για τους αστικούς συνεταιρισμούς και ο Ν.1541/1985 για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις). Μέσω του νομικού πλαισίου για τους ελληνικούς αστικούς συνεταιρισμούς, αναγνωρίζεται η έμφαση στη συνεργασία των μελών, στην εθελοντική συμμετοχή τους, στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξή τους και στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους μέσω της δραστηριοποίησής τους σε αυτούς (χαρακτηριστικά που εμφανίζονται σε όλες τις κοινωνικές επιχειρήσεις). Μέλη των αστικών συνεταιρισμών μπορεί να είναι και διάφορες τοπικές δημόσιες αρχές, όπως δήμοι, κοινότητες και άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου. Η συνεταιριστική μερίδα που εισφέρει το κάθε μέλος είναι αδιαίρετη και ίση για όλους τους συνεταίρους, υπάρχει αυστηρά προσδιορισμένο όριο στον αριθμό των μερίδων που μπορεί να αποκτήσει ο κάθε συνέταιρος και κατά την αποχώρηση ενός εξ αυτών του αποδίδεται μόνο η συνεταιριστική αυτή μερίδα, στοιχεία που τονίζουν τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα των συνεταιρισμών. Σημαντικό χαρακτηριστικό των αστικών συνεταιρισμών, που αντικατοπτρίζει τη δημοκρατικότητα στις διαδικασίες τους, αποτελεί ο ρόλος της γενικής συνέλευσης, στην οποία ο κάθε συνεταίρος συμμετέχει με μία μόνο ψήφο ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που διαθέτει (αντίστοιχο παράδειγμα της αρχής «ένα μέλος- μία ψήφος» που ισχύει στις κοινωνικές επιχειρήσεις). Οι δραστηριότητες ενός αγροτικού συνεταιρισμού χαρακτηρίζονται από συλλογικότητα και υποδεικνύουν σχέσεις αλληλοϋποστήριξης ανάμεσα στα μέλη του. Σύμφωνα με το Ν.2810/2000 (ο οποίος έχει αντικαταστήσει το Ν.1541/1985), ο αγροτικός συνεταιρισμός οποίος συγκροτείται εθελοντικά επιδιώκει την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή των μελών του. Κατά τις διαδικασίες ψηφοφορίας της γενικής συνέλευσης ενός αγροτικού συνεταιρισμού ισχύει η ίδια δημοκρατική αρχή που προαναφέρθηκε για τους αστικούς συνεταιρισμούς. Αν και το προαναφερθέν νομοθετικό πλαίσιο ορίζει πως υπάρχει η δυνατότητα ένα μέλος να κατέχει περισσότερες της μίας μερίδες, οι ψήφοι του μέλους δεν μπορούν να ξεπεράσουν τις τρεις. Ίσως η σημαντικότερη εξέλιξη αναφορικά με το νομοθετικό πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα μέχρι σήμερα θεωρείται ο Ν.2716/1999 που εισήγαγε το θεσμό των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης.

Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) αποβλέπουν στην κοινωνικό-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα και συμβάλλουν στη θεραπεία τους και στην κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια. Μπορούν να είναι ταυτόχρονα παραγωγικές, καταναλωτικές, εμπορικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες και να αναπτύσσουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα (Ν.2716/1999). Σε πρώιμο στάδιο βρίσκεται η ανάπτυξη και κάποιων άλλων μορφών κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, όπως τα κέντρα απασχόλησης ατόμων με ειδικές ανάγκες τα οποία μπορούν να χαρακτηριστούν και ως είδος κοινωνικής επιχείρησης εργασιακής ενσωμάτωσης.

3.4.2 Ποιο είναι το νέο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Κοινωνικών Επιχειρήσεων;

Με το νέο θεσμικό πλαίσιο, η χώρα μας εναρμονίζεται με το Ψήφισμα της 19ης Φεβρουαρίου 2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο τονίζει «η κοινωνική οικονομία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή οικονομία, συνδυάζοντας την κερδοφορία με την αλληλεγγύη, δημιουργώντας ποιοτικές θέσεις εργασίας, ενισχύοντας την κοινωνική, οικονομική και περιφερειακή συνοχή, δημιουργώντας κοινωνικό κεφάλαιο, παράγοντας την ενεργό συμμετοχή των πολιτών, την αλληλεγγύη και έναν τύπο οικονομίας με δημοκρατικές αρχές που δίνει προτεραιότητα στον άνθρωπο, υποστηρίζοντας συγχρόνως την αειφόρο ανάπτυξη και την κοινωνική, περιβαλλοντική και τεχνολογική καινοτομία».

Το νέο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων προνοεί:

- α) Θεσμοθέτηση του χώρου της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και καταγραφή των φορέων της.
- β) Θεσμοθέτηση μιας νέας μορφής κοινωνικής επιχείρησης που βασίζεται στον αστικό συνεταιρισμό, της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης, η οποία μπορεί να ενισχύεται από πόρους που προέρχονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και λειτουργεί με τις εξής βασικές αρχές:

- Την ελεύθερη συμμετοχή.
- Τη δημοκρατική διοίκηση «ένα πρόσωπο, μια ψήφος».
- Τη δίκαιη (περιορισμένη) διανομή των κερδών και την έμφαση στην επανεπένδυση τους.
- Το αδιαίρετο ολικώς ή μερικώς του ιδίου κεφαλαίου.
- Την αλληλεγγύη.
- Την ανεξαρτησία από τις κρατικές δομές.

γ) Αναγνώριση των υφιστάμενων φορέων κοινωνικής οικονομίας υπό το βασικό περιορισμό ότι παρέχουν υπηρεσίες ή αγαθά προς το κοινωνικό σύνολο χωρίς να επιδιώκουν πρωτίστως το κέρδος (π.χ. συνεταιρισμοί, σωματεία, ιδρύματα, εθελοντικές οργανώσεις, προστατευμένα παραγωγικά εργαστήρια κ.α.) (<http://www.peo.org.cy/index.php/meleteserunes/637-piotopediodrasis>).

3.4.3 Κοινωνικά Οφέλη από την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα²³

Με το σχέδιο νόμου θεμελιώνεται η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας και εισάγεται μια νέα νομική μορφή κοινωνικής επιχείρησης. Επίσης, τίθενται οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση υφιστάμενων νομικών μορφών, φορέων κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας. Με το νέο θεσμικό πλαίσιο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την:

---

²³Brooks, ArthurC. Κοινωνική επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, σ. 38

- Συμβολή της κοινωνικής οικονομίας στο πεδίο της απασχόλησης ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού (διευκόλυνση πρόσβασης, ευκαιρίες απασχόλησης).
- Κοινωνικο-οικονομική επανένταξη αποκλεισμένων κοινωνικά ομάδων και καταπολέμηση των διακρίσεων.
- Ανάσχεση της ανεργίας σε περιοχές έντονης οικονομικής κρίσης και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.
- Παροχή σύγχρονων, ποιοτικών κοινωνικών υπηρεσιών.
- Προώθηση και ενδυνάμωση των εναλλακτικών μορφών επιχειρηματικότητας και τοπικής ανάπτυξης.

3.4.4 Τα κλειδιά επιτυχίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας²⁴

A. Το πρώτο κλειδί για την επιτυχία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι συνυφασμένο με την αξιοπιστία της αυτοδέμευσης των εταίρων της κοινωνικής επιχείρησης. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, αποτελούν εθελοντικά συστήματα χαμηλής έντασης συμφέροντος και συνεπώς η συνοχή τους βασίζεται στην βούληση των εταίρων, χωρίς συμφέρον άμεσο και χωρίς κέρδος.

B. Το δεύτερο βήμα ή το δεύτερο κλειδί για την επιτυχία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, συνδέεται με το πεδίο ανάπτυξής της. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις για παράδειγμα, αξιοποίησης ανθρώπινων πόρων και μικρής κλίμακας υποδομών, όπως στον τομέα της κοινωνίας της πληροφορίας, είναι φανερό ότι εμφανίζουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι ίσως άλλων περιπτώσεων. Ακόμη επιχειρήσεις που συνδέονται με αναγκαστικές δεσμεύσεις του ιδιωτικού τομέα και της οικονομίας ευρύτερα, όπως στον τομέα της εναλλακτικής διαχείρισης των απορριμμάτων, είναι σαφές ότι εμφανίζουν ισχυρό πεδίο αναγκαστικής επιχειρηματικότητας.

---

²⁴Brooks, ArthurC. Κοινωνική επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, σ. 142

Γ. Σημαντικό ρόλο στην επιτυχία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, παίζει η εγκατάσταση συλλογικών συστημάτων, όπως τα τοπικά σύμφωνα ποιότητας, τα τοπικά συστήματα ανταλλαγών, τα δίκτυα ηθικού δικαίου εμπορίου που λειτουργούν βάσει συμφωνιών τιμής και βέβαια οι κοινωνικοί θεσμοί όπως η κοινωνική αριστεία και η ανάπτυξη επίσης συστημάτων εταιρικής – κοινωνικής - περιβαλλοντικής ευθύνης.

Δ. Παράλληλα ένα επόμενο βήμα, ένα επόμενο κλειδί, είναι η δικτύωση των κοινωνικών επιχειρήσεων και η ανταλλαγή των εμπειριών, στο πλαίσιο ακόμη και της κατάρτισης των εθελοντών ή των εργαζομένων στις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Ε. Η ανάπτυξη επίσης πολιτικών αγοράς σε σχέση με την διεύρυνση του πελατολογίου και την εφαρμογή πολιτικών ευέλικτης ανταγωνιστικότητας βασισμένης στην κοινωνική ζήτηση και την ποιότητα, είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την επιτυχία ορισμένων κλάδων κοινωνικών επιχειρήσεων.

ΣΤ. Η ανάπτυξη συνθηκών αμφίδρομου οφέλους είναι ένα ακόμη υποστηρικτικό ζητούμενο για την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Ζ. Η εσωτερική διοίκηση και η εφαρμογή οικονομιών κλίμακας ισχύει και για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Η παράλληλη εφαρμογή πολιτικών διαφάνειας και δημοσιότητας, διαφάνειας κυρίως οικονομικής και πολιτικής, στη βάση της λογιστικής, φορολογικής και ασφαλιστικής πολιτικής της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Τέλος η δημοσιότητα και η πρόσβαση του κοινού στην κοινωνική επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην επιτυχία της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

4.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

4.1.1. Γενικά

Ο Bill Drayton υποστήριξε πως οι άνθρωποι μπορούν να προσελκύσουν πόρους και να σκεφτούν «έξω από το κουτί» για να επιλύσουν κοινωνικά προβλήματα. Έτσι ξεκίνησε το ταξίδι του για να εξερευνήσει έργα κοινωνικής αλλαγής στην Ινδία.

Είδε πόσο δύσκολο ήταν να υποστηριχθούν και να διατηρηθούν τα έργα με ελάχιστους πόρους. Έπειτα, οραματίστηκε έναν τρόπο να βοηθήσει αυτούς τους ανθρώπους με δραστηριότητες σε έργα κοινωνικής αλλαγής ώστε να μπορέσουν να τις μετατρέψουν σε επαγγέλματα. Τους προσέφερε πόρους υποστήριξης και ένα δίκτυο με πραγματική επίδραση.

4.1.2 Τι ακριβώς είναι ο Κοινωνικός Επιχειρηματίας²⁵;

Τα στοιχεία που συνθέτουν την εικόνα της προσωπικότητας του Κοινωνικού Επιχειρηματία είναι τα εξής:

- τα προσωπικά χαρακτηριστικά

Δηλαδή, τα ατομικά εκείνα στοιχεία, τα οποία είναι μοναδικά για κάθε άνθρωπο και που σχετίζονται με τον τρόπο που σκέφτεται, συμπεριφέρεται, το πώς νιώθει, αντιδρά και αντιμετωπίζει διάφορες καταστάσεις.

- προτερήματα – μειονεκτήματα

Οι ιδιαίτερες κλίσεις, τα ταλέντα ενός ατόμου, αλλά και οι μειονεξίες του είναι επίσης ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Σε κάποιες δραστηριότητες που αναλαμβάνει κάποιος στην πορεία της ζωής του, αντιλαμβάνεται ότι τα καταφέρνει καλύτερα, οι επιδόσεις του δηλαδή είναι υψηλές, ενώ σε κάποιες άλλες αισθάνεται μειονεξία, οι επιδόσεις του αντιλαμβάνεται ότι είναι μέτριες. Με αυτόν τον τρόπο εντοπίζει και συνειδητοποιεί τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία του.

Είναι σημαντικό επίσης να γνωρίζει ότι ένα χαρακτηριστικό του, π.χ. αυθορμητισμός, σε κάποια στιγμή της ζωής του μπορεί να αποτελέσει πλεονέκτημα και να τον βοηθήσει, ενώ σε άλλη περίπτωση μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη στην εξελικτική του πορεία.

- ενδιαφέροντα

Ενδιαφέρον είναι ό,τι προκαλεί σε ένα άτομο ιδιαίτερη εντύπωση, ό,τι προσέχει περισσότερο, χωρίς να ξέρει να αιτιολογήσει ακριβώς το «γιατί».

---

²⁵William 'Bill' Drayton (γεννημένος στη Νέα Υόρκη, ΗΠΑ), είναι κοινωνικός επιχειρηματίας, Draytonονομάστηκε από τις ΗΠΑ News&WorldReportως ένα από τους 25 καλύτερους της Αμερικής το 2005. Είναι υπεύθυνος για την άνοδο της φράσης «κοινωνικός επιχειρηματίας», μια έννοια που ανιχνεύθηκε για πρώτη φορά σε έντυπη μορφή το 1972.

Είναι όλα αυτά, με τα οποία του αρέσει να ασχολείται, χωρίς να υπάρχει ανάγκη να απολογηθεί για αυτά ή να χρειάζεται να τεκμηριώσει τις προτιμήσεις του.

➤ σημαντικά ή αδιάφορα

Αυτά συνίστανται στα «κρυμμένα κριτήρια», με τα οποία κάποιος κατανοεί και ερμηνεύει τις συμπεριφορές των ανθρώπων και τις καταστάσεις γύρω του καθώς και τη σημασία που δίνει στα διάφορα γεγονότα ή πράγματα, τα οποία καθορίζουν τις προσωπικές του αξίες και τις φιλοδοξίες του, με αποτέλεσμα να αξιολογεί καλύτερα τις επιλογές του (προσωπικές, εκπαιδευτικές και επαγγελματικές).

Ό,τι τον ελκύει περισσότερο και ό,τι εκτιμά ως σημαντικό, θα αποτελέσει την πυξίδα του για την αναζήτηση των επιλογών του. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν επομένως και οι επαγγελματικές αξίες, οι οποίες δεν είναι τίποτε άλλο παρά οι «αμοιβές» που αναζητούν οι άνθρωποι από την επαγγελματική τους δραστηριότητα.

Τα παραπάνω αναφέρονται στα έμφυτα χαρίσματα του κάθε ανθρώπου, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της προσωπικότητάς του και βέβαια είναι μόνιμο απόκτημα, είτε τα διαθέτει κάποιος είτε δεν τα διαθέτει. Αντιθέτως, τα επίκτητα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, οι λεγόμενες δεξιότητες, επιδέχονται βελτίωσης με συστηματική προσπάθεια και άσκηση και επιδρούν στον τρόπο που λειτουργεί το άτομο και αντιμετωπίζει διάφορα θέματα στην προσωπική και κοινωνική του ζωή. Οι δεξιότητες που βοηθούν στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι αυτές της:

- Επικοινωνίας
  - Προσαρμοστικότητας
  - Ανεκτικότητας – Ευρύτητας πνεύματος
  - Αποδοχής της διαφορετικότητας
  - Συνεργασίας
  - Γρήγορης αντίδρασης σε προκλήσεις
  - Ευρηματικότητας
  - Ανάλυσης πρωτοβουλιών και λήψης απόφασης
  - Διαχείρισης επιλογών και ιεράρχησης προτεραιοτήτων
- (http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/4607/1307_08.pdf)

4.2 ΠΟΙΟ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ²⁶

Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα έχει ένα πολύπλοκο μίγμα στόχων. Οι στόχοι της μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: τους κοινωνικούς στόχους, οι οποίοι συνδέονται με την αποστολή των κοινωνικών επιχειρήσεων να ωφελήσουν την κοινωνία, τους οικονομικούς στόχους, οι οποίοι συνδέονται με την επιχειρηματική φύση τους και τους κοινωνικοπολιτικούς στόχους, που αναφέρονται στο γεγονός ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις άπτονται ενός τομέα που παραδοσιακά εμπεριέχει κοινωνικοπολιτική δράση. Αυτός ο τελευταίος στόχος μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω υπό το πρίσμα της «παραγωγής κοινωνικού κεφαλαίου».

Το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται ως ένα σύνολο χαρακτηριστικών των κοινωνικών οργανισμών όπως τα δίκτυα, οι κανόνες που τους διέπουν, η εμπιστοσύνη που διευκολύνει το συντονισμό τους και η συνεργασία τους για το κοινωνικό όφελος. Για την ακρίβεια μέσα σε αυτούς τους οργανισμούς η παραγωγή και η κινητοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου μπορούν να αποτελέσουν από μόνες τους στόχους και όχι απλά εργαλεία για την επίτευξη άλλων στόχων. Είναι κοινώς αποδεκτό πως οι κοινωνικές επιχειρήσεις επιδιώκουν την επίτευξη κοινωνικών στόχων απασχολούμενες σε οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες.

Κατά συνέπεια, οι περισσότεροι ερευνητές επικεντρώνονται στις δύο πρώτες κατηγορίες στόχων. Στους κοινωνικούς στόχους της κοινωνικής επιχείρησης περιλαμβάνονται:

1. Η δημιουργία σταθερών θέσεων εργασίας
2. Η πρόσβαση στην απασχόληση από άτομα που αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό
3. αποκλεισμό
4. Η παροχή υπηρεσιών βασισμένων στην τοπικότητα
5. Η δημιουργία ευκαιριών κατάρτισης και ανάπτυξης προσωπικών δεξιοτήτων
6. Η μέγιστη δυνατή νομιμοποίησή τους τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά
7. Η δραστηριοποίησή τους με προσανατολισμό υπέρ της κοινωνίας
8. Στους οικονομικούς στόχους της κοινωνικής επιχείρησης περιλαμβάνονται:

---

²⁶Brooks, ArthurC. Κοινωνική επιχειρηματικότητα : Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, σ.35

9. Η δημιουργία απασχόλησης

10. Η παροχή αγαθών και υπηρεσιών που η αγορά και ο δημόσιος τομέας είναι απρόθυμοι ή αδύναμοι να παρέχουν

11. Η ιδέα της κοινωνικής οικονομίας, της οποίας μέρος αποτελεί ο θεσμός της κοινωνικής επιχείρησης, περιλαμβάνει ένα κριτήριο- κλειδί: τον στόχο να υπηρετεί τα μέλη της κοινωνίας και όχι να δημιουργεί κέρδος. (Defourny, 2001).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις τείνουν να προωθούν συλλογικά οφέλη καθώς διοικούνται από άτομα που δεν είναι μόνο επενδυτές, οι οποίοι στοχεύουν στην επίτευξη της δημιουργίας κεφαλαίου, αλλά ευαισθητοποιημένα κοινωνικά άτομα που προωθούν άλλα είδη στόχων όπως την επίτευξη ενός ολοκληρωμένου έργου, την καλύτερη ποιότητα των προϊόντων που παράγουν ή την προσβασιμότητα στις υπηρεσίες που παρέχουν.

Επίσης, προωθούν τη συνεργασία κοινοτήτων (γεωγραφικών, συμφερόντων, επιχειρηματικών) αποβλέποντας σε έναν κοινό σκοπό και συχνά υπό συνθήκες υψηλών απαιτήσεων. Ο υπέρτατος στόχος των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους. Η δραστηριότητά τους καθοδηγείται από την αποστολή τους που είναι η αντιμετώπιση οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, όπως π.χ. το κλείσιμο ενός εργοστασίου, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η απουσία μιας σημαντικής υπηρεσίας και η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης. Γι αυτό το λόγο βασική επιδίωξή τους αποτελεί η ενσωμάτωση των κοινωνικών στόχων τους στη δραστηριότητά τους, η οριοθέτηση και κατανόηση των οποίων αποτελεί απαραίτητη συνθήκη.

4.3 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην παγκόσμια αγορά και στην Ελλάδα προωθείται ιδιαίτερα ο θεσμός της κοινωνικής οικονομίας γιατί προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων και νέες θέσεις εργασίας. Στην Ευρώπη οι κοινωνικές επιχειρήσεις καλύπτουν επίσης δραστηριότητες που δεν μπορούν να καλυφτούν από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Ξεκίνησε την δεκαετία του 1970 και παρουσιάζει ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία 20 χρόνια.

Σήμερα υπάρχουν 62.000 κοινωνικές επιχειρήσεις στην Βρετανία. Συγκεκριμένα την τελευταία δεκαετία στην Ευρώπη έχουν παρθεί ειδικά μέτρα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις αναπτύσσοντας αναπτυξιακές επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Ορισμένα παραδείγματα παραθέτονται στην συνέχεια:

- Στη Μεγάλη Βρετανία έχει δημιουργηθεί η πρώτη μη κερδοσκοπική τράπεζα (CharityBank) από φιλανθρωπικό ίδρυμα. Η τράπεζα χορηγεί δάνεια σε φορείς κοινωνικού-φιλανθρωπικού χαρακτήρα (βιολογική γεωργία, φροντίδα αλκοολικών, τοξικομανών κ.α.), τα δε κέρδη της επανεπενδύονται σε οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας.
- Η DeutscheBank
- Η παγκόσμια τράπεζα γυναικών και η bankaethika στην Ιταλία
- Αλληλοβοηθητικά ταμεία ή αλληλοασφαλιστικές υγείας. Αυτές οι μορφές προβάλλονται ως εναλλακτικές των ασφαλιστικών εταιρειών, αρνούμενες τις οικονομικές διακρίσεις και την επιλογή κινδύνων.
- Η Actionaid και η Unicef μη κυβερνητική οργάνωση, με δραστηριότητες σε αρκετές χώρες του κόσμου, δανειοδοτεί φτωχά νοικοκυριά που στοχεύουν στην τοπική παραγωγική ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης.
- Η αλυσίδα καταστημάτων BodyShop, θεωρείται ότι εντάσσεται στο χώρο της εναλλακτικής οικονομίας, λόγω του γεγονότος ότι προμηθεύεται πρώτες ύλες από μονάδες κοινωνικής οικονομίας του «τρίτου κόσμου».

- Η Euro COOP, θεωρούμενη συνεταιριστική επιχείρηση, εντάσσεται στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας.
- WWF, GREEN PEACE θεωρούνται επίσης οργανώσεις στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας.
- Υπάρχουν και λειτουργούν αρκετά χρόνια διάφορα συστήματα τοπικών ανταλλαγών (SEL στη Γαλλία, LETS στην Αγγλία), εθελοντικών υπηρεσιών γειτονιάς, υπηρεσιών περιβάλλοντος, συλλογικής αποταμίευσης.
- Το ίδρυμα George Foundation είναι μια ακόμα αναγνωρίσιμη κοινωνική επιχείρηση. Το πρόγραμμά του, στήριξης γυναικών, παρέχει στο «αδύναμο» φύλλο εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, συμβουλές και στήριξη στη συνεταιριστική γεωργία και στην ανάπτυξη επιχειρήσεων και προγράμματα αποταμιεύσεων. Μέσα στο πλαίσιο των αρχών της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, οι οργανισμοί αυτοί αντιμετωπίζουν κοινωνικά προβλήματα και φέρνουν μια θετική αλλαγή στην κοινωνία.
- Το RangDe είναι άλλο ένα λαμπρό παράδειγμα μιας μη κερδοσκοπικής κοινωνικής επιχείρησης. Ιδρύθηκε το 2008 από τους Ramakrishna και Smita Ram. Πρόκειται για μια διαδικτυακή πλατφόρμα μέσω της οποίας φτωχοί άνθρωποι, αγροτικών αλλά και αστικών περιοχών, στην Ινδία, μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μικρό – πιστώσεις με επιτόκια τόσο χαμηλά όσο το 2% ετησίως. Συγκεκριμένα, μέσα από την πλατφόρμα, οι δανειστές από όλη τη χώρα μπορούν να δανείσουν άμεσα χρήματα, να παρακολουθούν πολύ στενά τις επενδύσεις των δανειζομένων και τελικά να λαμβάνουν τακτικά, από αυτούς, τις πληρωμές τους.

Σύμφωνα με τη Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΟΚΕ) του ΑΠΘ, και τη Δομή Απασχόλησης και Σταδιοδρομίας (ΔΑΣΤΑ), σημαντικό μέρος της υψηλής ανεργίας στην Ελλάδα, ακόμη και αυτής, που αφορά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, όπως τα άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) ή οι πρώην φυλακισμένοι, εκτιμάται ότι μπορεί να απορροφήσει η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας: η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να «ανοίξει» χιλιάδες θέσεις εργασίας σε διάφορους τομείς, από τα τρόφιμα και τη γεωργία μέχρι την υψηλή τεχνολογία.

Τα τελευταία χρόνια όμως στην Ελλάδα έχουν αναπτυχθεί δυο τομείς κοινωνικής επιχείρησης σημαντικά στην χώρα μας και αυτοί είναι οι αγροτικοί και γυναικείοι συνεταιρισμοί και οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης. Στην συνέχεια παραθέτω αναλυτικά ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο , αναφέροντας την δραστηριότητά τους και την μέχρι τώρα εξέλιξή τους :

1. Συνεταιρισμός υποδηματοποιίας Βόλου «Ορίζοντες» .
2. Συνεταιρισμός «Πυξίδα» .
3. Η διαδικασία του μετασχηματισμού των προστατευόμενων εργαστηρίων του ψυχιατρικού νοσοκομείου Πέτρας Ολύμπου σε ΚοιΣΠΕ.
4. Κοινωνική Συνεταιριστική Οργάνωση «ΕΔΡΑ», Αθήνα 68.
5. Δίκτυο υπηρεσιών για την απασχόληση «φτιάχτο μαζί μας», κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Αιγάλεω .
6. Αστικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης για την Ψυχοκοινωνική και Επαγγελματική Αποκατάσταση Νέων με Ψυχοκοινωνικά Προβλήματα «Η ΕΙΚΟΝΑ» .
7. Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου «Πρόσωπο με Πρόσωπο», Αθήνα .
8. Κοινωνική Επιχείρηση Horizon.
9. Εταιρία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας Συνεργείο Γενικών Καθαρισμών «Ο Νοικοκύρης».

<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14051/1/%CE%94%CE%99%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%CE%97+%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%A9%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D+%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A7%CE%95%CE%99%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9D.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

5.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ένας τρίτος τομέας αυτός της κοινωνικής οικονομίας, έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ανάμεσα στο Κράτος και στη Αγορά σε πολλές προηγμένες αλλά και σε αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας αναφέρεται στο σύνολο των οικονομικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα, όπως κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, ΜΚΟ, ιδρύματα κ.ά., με στόχο το συλλογικό οικονομικό και κοινωνικό συμφέρον αλλά και τη διασφάλιση του συλλογικού συμφέροντος των ίδιων των μελών των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, ΜΚΟ κλπ.

Η εφαρμογή της Κοινωνικής Οικονομίας βασίζεται:

- Στην απασχόληση ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικά ομάδων
- Στην επανεπένδυση των κερδών σε σκοπούς της επιχείρησης με έμφαση στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- Στον κοινωνικού χαρακτήρα καταστατικό σκοπό
- Στην περιορισμένη διανομή κερδών βάσει της συμβολής των εργαζομένων στο έργο και τις υπηρεσίες της κοινωνικής επιχείρησης και όχι βάσει της συμβολής τους στο μετοχικό κεφάλαιο, τα κέρδη από την οικονομική δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων αξιοποιούνται για τη βελτίωση της εν λόγω δραστηριότητας και δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση το βασικό κίνητρο της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

5.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η κοινωνική οικονομία, δεν αποβλέπει στο κέρδος και δεν κυριαρχείται από τους ανταγωνιστικούς κανόνες της αγοράς, όπως επίσης δεν λειτουργεί με τις ακαμψίες δημόσιου τομέα, αλλά αντίθετα έχει μια ευρύτατη προσαρμοστικότητα και αμεσότητα, ενώ συνοδεύεται από μεγάλη κοινωνική αποδοχή. Βασικός κορμός της κοινωνικής οικονομίας είναι και η κοινωνική επιχειρηματικότητα, δηλαδή η επιχειρηματικότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων, που λειτουργεί σαν ένας ισχυρός παράγοντας μόχλευσης:

1. εθελοντισμού,
2. πλούτου ιδεών,
3. κοινωνικής καινοτομίας,
4. πρακτικής φαντασίας
5. αποκατάστασης της συμμετοχής και της ανθρώπινης προσωπικότητας σε κοινωνικούς ρόλους
6. σεβασμού της αξίας της κοινωνίας και κάθε ανθρώπινης μονάδας μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών δικαιωμάτων'
7. σαν παράγοντας κεφαλαιοποίησης και συνέχειας της παράδοσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και των περιβαλλοντικών αξιών.

Έτσι λοιπόν η κοινωνική επιχειρηματικότητα, είναι ένας συντελεστής ποιότητας στην κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή, φιλικός στα πρόσωπα που μειονεκτούν και τα οποία βρίσκονται σε συνθήκες αποκλεισμού, ή έχουν έλλειμμα δεξιοτήτων μαζί βέβαια με ειδικές ικανότητες, οι οποίες δεν έχουν αξιοποιηθεί και δεν έχουν βρει πεδία ευκαιριών. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα και οι κοινωνικές επιχειρήσεις, παράγουν προϊόν με έντονο κοινωνικό χαρακτήρα. Είναι συνυφασμένες με την κοινωνική ζήτηση και την διασύνδεσή της με την κοινωνική ανάπτυξη. Διαμεσολαβούν μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, στον κύκλο της αγοράς, σε πολλά σημεία, και αυτό ισχύει και για την αγορά εργασίας.

Η κοινωνική οικονομία και η επιχειρηματικότητά της δεν απογράφεται πλήρως στον λογιστικό κύκλο της παραγωγής και της οικονομίας, ούτε στο σύνολο του προϊόντος, επίσης ούτε στην σημαντικότητά τους του προϊόντος αυτού. Παρόλα αυτά λειτουργεί καταλυτικά και συνεισφέρει (τουλάχιστον στον Ευρωπαϊκό και τον Αγγλοσαξονικό χώρο με ακέραια ποσοστά), τόσο στον τομέα της απασχόλησης όσο και στον τομέα του ΑΕΠ. Σαν κοινωνικές επιχειρήσεις, μπορούμε να δούμε τις ΜΚΟ, τις οργανώσεις των εθελοντών, τους συνεταιρισμούς, τους συλλογικούς φορείς των καταναλωτών, μικτά εταιρικά σχήματα όπου μπορεί να συμμετέχει η αυτοδιοίκηση, τα ινστιτούτα, τα πανεπιστήμια και εν γένει κοινωνικά συλλογικά πρόσωπα. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να στηριχθούν και να αντλήσουν πόρους, μέσα από προγράμματα και επίσης μέσα από τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, καθώς αποτελούν ένα πεδίο που συνεισφέρει αποφασιστικά στην ανάπτυξη και καλύπτει τα διαρθρωτικά της ελλείμματα. Μέσα από τις κοινωνικές επιχειρήσεις με την χορηγική υποστήριξή τους ο ιδιωτικός τομέας, κερδίζει την αναγνώριση, την αποδοχή και επίσης την κάλυψη ειδικών του αναγκών τις οποίες αδυνατεί ο ίδιος να καλύψει καθώς δεν μπορεί να δημιουργήσει και να λειτουργήσει με όρους κοινωνικής ευαισθησίας. Ταυτόχρονα καθώς ο δημόσιος τομέας είναι απρόσφορος και δεν έχει τον κατάλληλο μηχανισμό και την διαθεσιμότητα για αυτούς τους διαμεσολαβητικούς ρόλους του κοινωνικού τομέα, ο κοινωνικός τομέας καλύπτει ένα μεγάλο κενό. Η κοινωνική επιχείρηση, είναι βέβαια μια επιχείρηση, στην οποία παίζει ρόλο ο εθελοντισμός, ωστόσο όμως απαιτείται και μια ειδίκευση για λόγους αποτελεσματικότητας στηριζόμενη στη γνώση, τους πόρους και τις υποδομές, στην δικτύωση και τον επιχειρησιακό σχεδιασμό. Με την έννοια αυτή η κοινωνική επιχειρηματικότητα πρέπει να στηρίζεται από κατάρτιση και τεχνική βοήθεια, χωρίς ωστόσο να στηρίζεται στην γραφειοκρατική ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και των ΜΚΟ όπου μεγεθύνονται οι λειτουργικές δαπάνες, για την συντήρηση αυτών των “επιχειρήσεων” ενώ δεν θα είναι επαρκή και ανάλογα τα αποτελέσματά τους. Η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων, συνδέεται με την δικτύωση και την θεματική τους ειδίκευση και τέλος με την λειτουργία τους στην βάση της επικουρικότητας ή της τοπικής αμεσότητας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις πρέπει να σχεδιάζονται στη βάση ενός κύκλου ζωής αυτών των επιχειρήσεων με μακρόπνοο σχεδιασμό. Στις κοινωνικές επιχειρήσεις, το κεφάλαιο μπορεί να είναι χρηματικό και μη χρηματικό.

Το χρηματικό κεφάλαιο συνδέεται με χρηματοπιστωτικούς θεσμούς, με κοινωνικά ταμεία αλληλοβοήθειας και δράσεις αυτών των ταμείων, με κοινωνικά τραπεζικά, ασφαλιστικά και χρηματιστηριακά προϊόντα, με κεφάλαια κοινωνικών επενδύσεων ή ειδικά αμοιβαία κεφάλαια. Είναι επίσης συνδεδεμένο με τον κύκλο κοινωνική επιχειρηματικότητα και οικονομίας στο σύνολό του.

5.3Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Όπως σε κάθε ιδιωτική επιχείρηση ή σε δραστηριότητες του δημόσιου τομέα πρέπει και μπορεί να λειτουργεί η αξιολόγηση και η εφαρμογή συστημάτων διαχείρισης, έτσι και στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας μπορεί και πρέπει να αναπτυχθούν τέτοια συστήματα. Αυτά τα συστήματα αξιολόγησης βέβαια μπορούν να λειτουργήσουν για τον κοινωνικό ρόλο και τον κοινωνικό ισολογισμό των επιχειρήσεων ιδιωτικού τομέα, του δημόσιου τομέα, της αυτοδιοίκησης και διάφορων άλλων φορέων στο πλαίσιο ανάδειξης της κοινωνικής αριστείας και της προωθημένης κοινωνικής ευθύνης.

5.4ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

5.4.1 Γενικά

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, έναν συντελεστή ποιότητας στην κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή, φιλικό προς τα πρόσωπα που μειονεκτούν και τα οποία βρίσκονται σε συνθήκες αποκλεισμού ή έχουν έλλειμμα δεξιοτήτων, μαζί βέβαια με ειδικές ικανότητες οι οποίες δεν έχουν αξιοποιηθεί και δεν έχουν βρει πεδία ευκαιριών. Ως βασικός κορμός της κοινωνικής οικονομίας, η κοινωνική επιχειρηματικότητα, λειτουργεί σαν ένας ισχυρός παράγοντας μόχλευσης: εθελοντισμού, πλούτου ιδεών, κοινωνικής καινοτομίας, καθώς και σεβασμού της αξίας της κοινωνίας και κάθε ανθρώπινης μονάδας, μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα και εν γένει η κοινωνική οικονομία αναπτύσσονται στο πλαίσιο της τοπικής ταυτότητας των κοινωνιών. Θεμέλιο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι οι ανθρώπινοι πόροι, το ανθρώπινο κεφάλαιο και ο κοινωνικός χαρακτήρας της ανάπτυξης, η κοινωνική ζήτηση και η ανθρώπινη προσφορά.

Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα δύνανται να οδηγήσουν τις τοπικές κοινωνίες σε υψηλούς δείκτες κοινωνικής συνοχής και βιώσιμης ανάπτυξης.²⁷ Με τις υπάρχουσες οικονομικές συνθήκες είναι αναγκαία η ευαισθητοποίηση των πολιτών και η ενίσχυση της αλληλεγγύης μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Η δύναμη της σύμπραξης, η ανάπτυξη διαφόρων μορφών συλλογικής δράσης και η προσφορά εθελοντικής εργασίας παρέχουν υπηρεσίες αλληλεγγύης προς το κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα την προώθηση της κοινωνικής συνοχής. Σε μια περίοδο που κοινωνικές αξίες όπως κοινωνική συνοχή και κοινωνική αλληλεγγύη δοκιμάζονται έντονα, η ένωση δυνάμεων προς όφελος του κοινωνικού συνόλου είναι ικανή να δώσει λύσεις σε κοινωνικά προβλήματα που μας απασχολούν καθημερινά. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ξεκινούν από ανθρώπους με όραμα και επιμονή, διάθεση για συμμετοχή και προσφορά, ελπίδα να επιτύχουν το στόχο της κοινωνικής αλλαγής και επίτευξης λύσεων στο πλαίσιο της κοινωνικής σφαίρας. Σε ένα περιβάλλον κρίσης, οικονομικής αλλά κυρίως αξιακής και θεσμικής, σε μια εποχή προσωρινότητας και αβεβαιότητας σε κάθε στιγμή της ζωής, σε μια περίοδο που κυριαρχεί η επισφάλεια στην εργασία, στις κοινωνικές μας σχέσεις, είναι αναγκαίο να εμφυσήσουμε κοινωνικές αξίες στους νέους όπως η κοινωνική προσφορά, η κοινωνική ευθύνη, η φιλαλληλία. Στην εποχή μας είναι πολύ σημαντικό να αποδείξουμε ότι υπάρχει κάτι περισσότερο στη ζωή μιας κοινωνίας από τη δύναμη και το χρήμα.

---

²⁷www.vismatisko.gr

5.4.2 Βιώσιμη ανάπτυξη και καινοτομία

Οι φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δε θα πρέπει να θυσιάζουν την ευημερία των μελλοντικών γενεών προς χάριν της παρούσας ευημερίας. Θα πρέπει, δηλαδή, να υπάρχει πάντα κατά νου η αγωνία για το μέλλον, αλλά πολύ περισσότερο η φροντίδα και η πορεία για την βιώσιμη ανάπτυξη. Βασικοί άξονες σε αυτές τις πρωτοβουλίες αποτελούν η κατάρτιση και η καινοτομία, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν ενεργά στην τοπική ανάπτυξη, κάνοντας χρήση των δυνατοτήτων της κάθε περιοχής, προκειμένου να βοηθηθούν οι άνεργοι έτσι ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας ή για να ιδρύσουν επιχειρήσεις, καθώς επίσης και άλλες ομάδες πληθυσμού που χρήζουν βοήθειας. Όλοι οι σύγχρονοι οργανισμοί (συμπεριλαμβανομένων και των Ο.Τ.Α.) οριοθετούνται και αναπτύσσονται στο βαθμό που διαχειρίζονται αποτελεσματικά και αποδοτικά την οργανωτική γνώση που έχουν αποκτήσει.

Η μετάβαση στην οικονομία της γνώσης γίνεται μέσα από τη καινοτομική δραστηριότητα που έχει αναπτύξει ο κάθε οργανισμός. Επομένως, κοινός στόχος των ΟΤΑ θα πρέπει να είναι η επένδυση στην καινοτομία και στην κοινωνία της γνώσης²⁸. Καινοτομία για έναν ΟΤΑ είναι να λειτουργήσει με τρόπο διαφορετικό, πιο αποτελεσματικό, πιο γρήγορο και πιο έξυπνο. Η καινοτομία μπορεί να αφορά από τις εγκαταστάσεις και τον τρόπο λειτουργίας ενός οργανισμού μέχρι την εμφάνιση και την παροχή των υπηρεσιών του στο κοινωνικό σύνολο. Η καινοτομία δεν είναι απλά ένα εξωτερικό πρόβλημα που αγγίζει μονάχα τις επιχειρήσεις και την ανταγωνιστικότητα. Είναι και πρόβλημα των οργανισμών που προσφέρουν στην κοινωνία διότι μεταφέρουν τη δημιουργική σκέψη τόσο στη λειτουργία τους, όσο και στην παροχή των υπηρεσιών τους. Η δημιουργική σκέψη είναι ευκολότερη σε οργανισμούς οι οποίοι είναι ανοικτοί σε νέες ιδέες και απόψεις και δεν παραμένουν προσκολλημένοι σε παραδοσιακούς μηχανισμούς και δομές. Η ενασχόληση με έναν ευρύτερο κύκλο συμμετοχών, συμπεριλαμβανομένων των ΜΚΟ, των εργαζομένων, των δημοτών, των επιχειρηματικών συνεργατών κ.ά., μπορεί να ανοίξει σε έναν ΟΤΑ νέες προοπτικές που ενισχύουν την καινοτομία. Καινοτομία για τη Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να είναι:

---

²⁸<http://www.kathimerini.gr/59532/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/moxlos-e3odoy-apo-thn-krish-h-koinwnikh-epixeirhmatikohta>

- Η χρήση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου.
- Ένα ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα.
- Η συμβολή στην ανάπτυξη νέων κοινωνικών επιχειρήσεων.
- Η μέριμνα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τις μειονοτικές ομάδες.
- Προγράμματα δια βίου μάθησης στη τοπική κοινωνία.
- Τεχνικές που προάγουν και προστατεύουν το περιβάλλον.
- Η προώθηση της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο και η ανάπτυξη νέων τοπικών προϊόντων.
- Η προσέλκυση επενδύσεων.
- Η αξιοποίηση δημοτικών ακινήτων και τοπικών πλουτοπαραγωγικών πόρων για τη δημιουργία επιχειρήσεων.
- Η λήψη διοικητικών μέτρων για τη διευκόλυνση των επιχειρήσεων.
- Η ανάδειξη της αξίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και η ενίσχυση των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Παράγοντες που αναστέλλουν την παραγωγή καινοτομίας στους ΟΤΑ είναι:

- η γραφειοκρατία
- η έλλειψη υποδομών και κινήτρων
- η έλλειψη οικονομικής στήριξης
- η αδιαφορία της εξουσίας και
- η έλλειψη πειθαρχίας εντός του οργανισμού.

Επομένως, με την τρέχουσα δημοσιονομική κρίση, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και τις επερχόμενες σαρωτικές αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, η νέα γενιά ίσως μπορέσει να πάρει την τύχη στα χέρια της, να αξιοποιήσει το δυναμισμό της και να κατακτήσει τους στόχους της μέσα από το «κοινωνικό επιχειρείν». Οι νέοι μπορούν να μετατρέψουν την κρίση σε ευκαιρία εφαρμόζοντας στην αγορά νέες καινοτόμες ιδέες, που είναι αφιερωμένες στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, στην εξυπηρέτηση των μη ευνοημένων και στην παροχή κοινωνικά σημαντικών αγαθών, τα οποία δεν παρέχονται με επαρκή τρόπο από δημόσιους φορείς ή ιδιωτικές αγορές. Μέσα στα πλαίσια αυτά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα χρειάζεται και την αρωγή της νέας γενιάς και όχι μόνο των ΟΤΑ.

Και αυτό διότι μπορεί να λειτουργήσει ως μία αναδυόμενη εναλλακτική οικονομία, διαμορφώνοντας συνθήκες ευρύτερης μόχλευσης δυνατοτήτων και ευκαιριών, τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αμερικανική και η παγκόσμια οικονομία γίνονται όλο και περισσότερο επιχειρηματικές, με ποσοστά πλούτου μεγαλύτερα από κάθε άλλη εποχή να εντοπίζονται στα νέα εγχειρήματα. Η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται όλο και λιγότερο από τις παλιότερες επιχειρήσεις και όλο και περισσότερο από τις ευέλικτες, νεοϊδρυσόμενες εταιρείες (start-ups) που καλύπτουν τις ανάγκες της οικονομίας σε πραγματικό χρόνο. Η ίδια αρχή ισχύει και στον κοινωνικό τομέα, ακόμη κι όταν οι κοινωνικές ευκαιρίες δεν αντικατοπτρίζονται με τόση καθαρότητα στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών. Η επιχειρηματική δεξιότητα και ενέργεια μπορούν να επηρεάσουν θετικά τα κοινωνικά προβλήματα και τις μη ικανοποιηθείσες ανάγκες, μετασχηματίζοντας τα σε αυθεντικές ευκαιρίες για τη δημιουργία κοινωνικής αξίας.

Δυστυχώς, η επαγγελματική κατάρτιση και η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρηματιών δεν παρακολούθησαν την εξέλιξη των ευκαιριών αυτών. Τα περισσότερα προγράμματα σπουδών και εγχειρίδια για την επιχειρηματικότητα παρέχουν ελάχιστη βοήθεια στα άτομα που επιχειρούν να ιδρύσουν και να ηγηθούν σε εγχειρήματα/εταιρείες που βρίσκονται έξω από το παραδοσιακό εμπορικό πεδίο.

Στομεταξύ, το περιεχόμενο διοίκησης των μη-κερδοσκοπικών και εθελοντικών οργανώσεων έχει διαχωριστεί πλήρως από το διαρκώς αναπτυσσόμενο επιστημονικό πεδίο της επιχειρηματικότητας.

Μια νέα γενιά κοινωνικών επιχειρηματιών πρέπει να είναι σε θέση να ακολουθήσει τα πιο σύγχρονα ρεύματα σκέψης για την επιχειρηματικότητα, αλλά κατά τρόπο που επεκτείνεται πέρα από τα παραδοσιακά εμπορικά σύνορα.

Οι κοινωνικοί επιχειρηματίες οφείλουν να κατανοήσουν τις ομοιότητες των στόχων και δραστηριοτήτων τους με εκείνες των επιχειρηματιών των κερδοσκοπικών οργανισμών. Ωστόσο, αντιμετωπίζουν και μοναδικά ζητήματα μέτρησης του κοινωνικού οφέλους, αποκτώντας πόρους που δόθηκαν ως δωρεές και γνωρίζοντας τι σημαίνει “επιτυχία” σε ένα μη κερδοσκοπικό περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. Αγγελίδης Μ. Η θεωρία των δικαιωμάτων στο σύγχρονο φιλελευθερισμό, στο Π.Γετίμης – Δ.Γράβαρης (επιμ.) Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, Η σύγχρονη προβληματική Θεμέλιο, Αθήνα, 1993
- II. Αγριαντώνη Χρ. Η ελληνική οικονομία στον πρώτο βιομηχανικό αιώνα, στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.) Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000 4^{ος} τόμος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004
- III. Αλεξίου Θ. Εργασία εκπαίδευση και κοινωνικές τάξεις, Το ιστορικό-θεωρητικό πλαίσιο, Παπαζήσης, Αθήνα, 2002 Περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση, Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης, Παπαζήσης, Αθήνα 1999
- IV. Brooks, ArthurC. Κοινωνική επιχειρηματικότητα: Μια σύγχρονη προσέγγιση στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου/ArthurC. Brooks, επιμέλεια Ιωσήφ Χασσίδ, Ειρήνη Φαφαλιού, μετάφραση Ανδρέας Σοκοδήμος, Ειρήνη Φαφαλιού.-1^η έκδοση-Αθήνα: Έλλην, 2010
- V. Γετίμης Π. Κοινωνικές Πολιτικές και Τοπικό κράτος στο Π. Γετίμης- Δ. Γράβαρης (επιμέλεια) Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική Η σύγχρονη προβληματική, Θεμέλιο Αθήνα, 1993 Τοπική ανάπτυξη και η κρίση του κοινωνικού κράτους στις Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1993
- VI. ΓεωργαντάςΗλ. Κοινωνικές πολιτικές σε κρίση και ο ρόλος των τοπικών θεσμών: η περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, στις Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1993
- VII. Γράβαρης Δ. Κρίση του κοινωνικού κράτους και νεωτερικότητα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1997
- VIII. Γκράμσι Αντ. Αμερικανισμός και φροντισμός, Ασυνέχεια., Αθήνα, 1988
- IX. DakinD. Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1982
- X. Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης Κοινωνική Πολιτική και τοπική αυτοδιοίκηση Παρούσα κατάσταση και προοπτικές Αθήνα, 1995
- XI. EwaldFr. Ιστορία του κράτους πρόνοιας, Gutenberg, Αθήνα, 2000
- XII. Ιατρίδης Δ. Σχεδιασμός Κοινωνικής πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα, 1990

- XIII. Ιορδάνογλου Χρ. Η οικονομία 1949-1974 Ανάπτυξη και νομισματική σταθερότητα, στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ) Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, τόμος 9^{ος}. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004
- XIV. Καράγιωργας Δ.Π. Δημόσια Οικονομική : Οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους Παπαζήσης, Αθήνα, 1981
- XV. Καραμπελιάς Γ. Κράτος και κοινωνία στη μεταπολίτευση (1974-1988), Έξαντας, Αθήνα, 1989
- XVI. Καρβούνης Αντ. Εισαγωγή στην οργάνωση και λειτουργία του κράτους, Πατάκης, Αθήνα, 2004
- XVII. ΚαυκαλάςΓρ. – Κομνηνός Ν. Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης και ο νέος ρόλος των κρατικών πολιτικών, στις Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα, ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1993
- XVIII. Ληξουριώτης Γ. Προστατευτικός νομοθετικός παρεμβατισμός και η εμφάνιση του εργατικού δικαίου στην Ελλάδα: η περίπτωση της παιδικής εργασίας στο Γ.Μαυρογορδάτος-Χρ. Χατζηιωσήφ (επιμ) Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1992
- XIX. Λιάκος Αντ. Η ανεπιθύμητη κύηση Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα, ιστορικά και θεωρητικά προβλήματα στο Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1993
- XX. Μαλούτας Θ. Συλλογική κατανάλωση στην Ελλάδα: προβλήματα της έρευνας στο Γκ. Μπουρτζέλ (επιμ) Η νεοελληνική πόλη, Έξαντας, Αθήνα, 1989
- XXI. Ματσαγγάνης Μ. Τα διλήμματα της μεταρρύθμισης του κοινωνικού κράτους στο Μ. Ματσαγγάνης (επιμ) Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999
- XXII. Μήλιος Γ. «Εκσυγχρονισμός» ή οικονομική ανάπτυξη, Θέσεις, τεύχος 1, Οκτώβριος 1982 Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη, Έξαντας, Αθήνα, 1988
- XXIII. MazowerM. Σκοτεινή Ήπειρος Ο ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001
- XXIV. Ρούσης Γ. Εισαγωγή στη θεωρία της δημόσιας διοίκησης, Gutenberg, Αθήνα, 1984
- XXV. Ρομπόλης Σ. – Χλέτσος Μ. Η κοινωνική πολιτική μετά το κράτος πρόνοιας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1995

- XXVI. Σακελλαρόπουλος Θ. Κράτος και οικονομία στην Ελλάδα Μια ιστορική τυπολογία στο Νεοελληνική κοινωνία Ιστορικές και κριτικές προσεγγίσεις, Κριτική, Αθήνα, 1993
- XXVII. Σακελλαρόπουλος Σπ. Η Ελλάδα στη μεταπολίτευση πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974-1988, Λιβάνης, Αθήνα, 2001
- XXVIII. Σαπουνάκης Α. Τα οικονομικά της αυτοδιοίκησης Ε.Σ.Δ.Δ., Αθήνα, 2003
- XXIX. Σκουτέλης Γ. Κράτος πρόνοιας και κοινωνική προστασία : εξελίξεις και προοπτικές Η ελληνική πραγματικότητα στις Διαστάσεις της Κοινωνικής πολιτικής σήμερα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1993
- XXX. Σούλτη Ουρανία 300.000ευρώ επιπλέον στον προϋπολογισμό του 2004, Επιθεώρηση Τ.Α., Τεύχος 103 Νοέμβριος 2003
- XXXI. Σταθάκης Η απρόσμενη οικονομική ανάπτυξη στις δεκαετίες του 50 και 60 : ΗΑθήνα ως αναπτυξιακό υπόδειγμα στο 1949-1967 Η εκρηκτική εικοσαετία, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα, 2003
- XXXII. Στασινοπούλου Όλ. Κράτος πρόνοιας Gutenberg, Αθήνα, 2003
- XXXIII. Τάτσος Ν. Η χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους, στο Π.Γετίμης- Δ. Γράβαρης (επιμέλεια) Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική Η σύγχρονη προβληματική, Θεμέλιο, Αθήνα, 1993
- XXXIV. Τσουκαλάς Κ. Είδωλα πολιτισμού, Θεμέλιο, Αθήνα, 1991
- XXXV. FerreraM. Η ανασυγκρότηση του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη, στο Μ. Ματσαγγάνης (επιμέλεια) Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999
- XXXVI. Χλέπας Ν-Κ. Λειτουργική επέκταση και οργανωτικός κατακερματισμός; Οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ και οι τρέχουσες τάσεις για τη μετάθεσή τους σε άλλους φορείς, στο Ν.-Κ. Χλέπας (επιμέλεια) Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας Ένας ελληνογερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση, Σάκκουλας, Αθήνα, 1988
- XXXVII. HallStuart, GibenBram (επιμέλεια) Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας, Σαββάλας, Αθήνα, 2003
- XXXVIII. HobsbawmEr. Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1992
- XXXIX. Η εποχή των άκρων Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991, Θεμέλιο, Αθήνα, 1995

- XL. Ψαλιδόπουλος Μ. Διεθνής σύγκρουση και οικονομική σκέψη Διεθνές εμπόριο και εθνικό συμφέρον 17^{ος}-20^{ος} αιώνας, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2003
- XLI. Van de Hen, Andrew H. (1993). “The Development of an Infrastructure Entrepreneurship.” *Journal of Business Venturing*
- XLII. Brophy, David J. , and Joel M. Shulman (1992). “A Finance Perspective Entrepreneurial Research.” *Entrepreneurship Theory and Practice*
- XLIII. Kuratko, Donald F. and Richard M. Hodgetts(2001).*Entrepreneurship: Contemporary Approach*. Fort Worth: Harcourt
- XLIV. Shaver, Kelly O. , and Linda E., Scott(1991). “Person, Process, Choice: The Psychology of New Venture Creation”. *Entrepreneurship Theory and Practice*
- XLV. Morris, Michael H.(1998). *Entrepreneurial Intensity: Sustainable Advantages for Individuals, Organizations and Societies*. Westport, CT: Quorum Books
- XLVI. RegioneAutonomaTrentino – Alto Adige, «Social Enterprises and New Employment in Europe», (1998).

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ –ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- I. www.vimatisko.gr , 7 Μαρτίου 2014/15:00 μ.μ
- II. www.arcadiaportal.gr , 7 Μαρτίου 2014/15:00μ.μ
- III. <http://www.kathimerini.gr/59532/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/moxlos-e3odoy-apo-thn-krish-h-koinwnikh-epixeirhmatikothta>,7 Μαρτίου 2014/15:00 μ.μ.
- IV. <https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDcQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.unipi.gr%2Fkatsanivas%2Farthra%2Farticles%2F76.doc&ei=qzIOU8TfKMi00QXeoIDQCw&usq=AFQjCNGrrQDFRCSe9dDX1iujAAQAC35GOg>,
7 Μαρτίου 2014/15:00 μ.μ.
- V. http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/14/12/632.pdf,
7 Μαρτίου 2014/15:00 μ.μ.
- VI. http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/3/712.pdf,7 Μαρτίου
2014/15:00 μ.μ.
- VII. http://www.ggka.gr/asfalistiko_main.htm,
07 Μαρτίου 2014/ 15:00 μ.μ.
- VIII. <http://socialpolicy.gr/2013/11/%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CE%B%CE%BB%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%B%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7.html>,07Μαρτίου 2014/ 15:00μ.μ.
- IX. <http://www.capital.gr/Articles.asp?id=1832332>,
07 Μαρτίου 2014/15:00 μ.μ.
- X. <http://www.e-reportaz.gr/>,7 Μαρτίου 2014/ 15:00μ.μ
- XI. <http://www.peo.org.cy/index.php/meleteserunes/637-piopediodrasis>,
7 Μαρτίου 2014/ 15:00μ.μ
- XII. http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/4607/1307_08.pdf ,
7 Μαρτίου 2014/ 15:00μ.μ

XIII. <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14051/1/%CE%94%CE%99%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%CE%97+%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%A9%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D+%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A7%CE%95%CE%99%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9D.pdf>, 7 Μαρτίου 2014/ 15:00 μ.μ